

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการวิจัย เรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่งเพื่อศึกษาการจัดการองค์กรของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ประการที่สองเพื่อศึกษากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งและเพื่อให้เข้าใจในประเด็นเนื้อหาที่ทำการศึกษอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจึงได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็นขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

ตอนที่ 2 กำเนิดและพัฒนาการของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

ตอนที่ 3 การบริหารจัดการองค์กรกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

ตอนที่ 4 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

ตอนที่ 1 บริบทกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

อำเภอฝาง แม่อาข ไซยปราการ เป็นอำเภอที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า เนื่องจากเป็นพื้นที่มีระบบนิเวศเหมาะกับการปลูกข้าว หรือทำการเกษตร ทำให้เขตพื้นที่แถบนี้ มีการแย่งชิงทรัพยากรมาตั้งแต่ครั้งอดีต โดยมีเจ้าเมืองต่าง ๆ พยายามที่จะเข้ามาครอบครอง เพื่อสร้างบ้านเมืองให้มีความยิ่งใหญ่ ประชากรอยู่ดี กินดี ดังมีประวัติการแย่งชิงความเป็นเจ้าของตามลำดับดังนี้

อินทร์สาร เข้มแสง (2524) กล่าวว่าเมืองฝางและเมืองไชยปราการ สองเมืองนี้เคยมีนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าเป็นเมืองเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ.2494 ศาสตราจารย์แคมแมน หัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑน์ แห่งมลรัฐเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกาได้มาสำรวจวัดอุสสถานในประเทศไทย ได้ไปตรวจดูที่อำเภอฝางและเวียงไชย ซึ่งตั้งอยู่ในป่าทางทิศตะวันตกของตำบลปงคำ ทิศใต้ของเมืองฝาง ประมาณ 32 กิโลเมตร ได้ชี้แจงว่าเมืองฝางหาใช่เมืองไชยปราการที่พระเจ้าพรหมมหาราชทรงสร้างขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านสู้กับพวกขอมเมื่อประมาณ พ.ศ. 1500 ไม่ และเมืองไชยปราการที่พระเจ้าพรหมมหาราชทรงสร้างนั้นคือเวียงไชย ที่อยู่ในท้องที่ตำบลปงคำ อำเภอฝาง ส่วนเมืองฝางก็เป็นเมืองที่สร้างขึ้นอีกแห่งหนึ่ง

เนื่องจากฝางเป็นเมืองที่มีถิ่นท่ามาหาสินค้ากว้างขวางและต่อมาบ้านเมืองก็อุดมสมบูรณ์ขึ้น พวกชาวไทยใหญ่ (หรือเรียกกันว่าเงี้ยว) ต่างก็อพยพมาตั้งอยู่ที่เมืองฝางมากขึ้นพวกเงี้ยวเหล่านี้ เคยอยู่ในบังคับของอังกฤษ เมื่อเข้ามาตั้งอยู่ในเขตไทยก็เกิดก้ำก้าง ไม่ยอมให้เจ้าเมืองปกครองโดยดี และบางครั้งก็ได้รวมกลุ่มกันคิดกบฏ จะตั้งตัวเป็นเจ้าหลวงปกครองเมืองฝางเสียเอง ในตำนานเมืองฝาง ได้บันทึกถึง กบฏของพวกเงี้ยวมีครั้งสำคัญรวม 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1 กบฏพญาผาบ เกิดขึ้นปี พ.ศ. 2438 พวกกบฏเงี้ยวมีกำลังทั้งหมดประมาณ 500 คน มีพญาผาบ อดีตกำนันตำบลม่อนปิ่น เป็นหัวหน้า พญาผาบยกเข้าตีเมืองฝางในขณะที่เจ้าหลวงไปตรวจราชการเมืองปิ่น คงมีแต่เจ้าคำแดง บุตรคนที่ 2 อยู่รักษาเมือง เจ้าคำแดงได้รับคำแนะนำจากพญาอินต๊ะ (ก่อ) ให้เป็นกลอุบายแพ้เสียก่อนแล้วค่อยคิดอ่านแก้เอาเมืองคืนทีหลัง ซึ่งเจ้าหลวงคำแดงก็ยอมทำตาม และเมืองกองทัพเจ้าหลวงและกองทัพพญาเขื่อน เมืองพร้าว ยกมาถึง ก็ตีกองทัพกบฏตีหนีไปทางก๊วนก

ครั้งที่ 2 กบฏพญาไช (หรือพญาใจ) เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2539 พวกกบฏมีกำลังประมาณ 600 คน มีกำนันตำบลแม่สาว คือ พญาไชเป็นหัวหน้า สาเหตุที่เกิดกบฏครั้งนี้ เนื่องจาก ขุนสิ่ง น้องชายของพญาไช ไปลักช้างของเจ้าฟ้าเมืองสาคร ๆ ได้ขอร้องให้เจ้าเมืองฝางจับไว้ เพื่อจะได้ไถ่คืน เจ้าหน้าทีทางเมืองฝางก็ได้ออกสืบสวนจับตัวขุนสิ่งได้ที่แม่อาย และนำตัวมาขังไว้ที่โรงพักฝาง ส่วนเจ้าเมืองสาครได้ไถ่ตัวคืนไป พญาไชทราบข่าว ก็มีความโกรธแค้น จึงคุมพวกเงี้ยวลูกบ้านประมาณ 600 คน เข้าปล้นแย่งชิงเอาตัวน้องชาย แต่เมื่อเข้าปล้นโรงพัก ปรากฏว่า เขาส่งตัวขุนสิ่งเข้าเชียงใหม่แล้ว พญาไชจึงยกพวกเข้าปล้นบ้านเจ้าหลวงเมืองฝาง เกิดยิงสู้รบกันที่ถนนสวนดอก (ใกล้โรงต้มกลั่นสุราฝาง) จนใกล้รุ่ง พวกกบฏจึงแตกหนีพ่ายไปคนละทิศทาง พวกกบฏที่ถูกจับได้ เจ้าหลวงเมืองฝางให้เอาไปตัดหัวที่ทุ่งนาทิศตะวันตกเฉียงเหนือตัวเมือง(ระหว่างทางไปเวียงสุทโธ)

และฝั่งเสีย ณ ที่นั้น ต่อมา ชาวบ้านออกไปบุกเป็นนา ได้หวัะโหลกคนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า หุ่น
หัวคน มาจนกระทั่งทุกวันนี้

กบฏครั้งที่ 3 เรียกว่ากบฏต่างชั้น (หรือต่างจัน) เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2441 ต่างชั้นเป็นคนที่มีความ
วิชาความรู้ในทางไสยศาสตร์ดี และอยู่ยงคงกระพัน มีผู้คนนับถือมากมาย จึงคิดที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่
ได้ตั้งชมรมล้อมสุ่มผู้คนที่บ้านสันปูเลย ตำบลม่อนปิ่น และตั้งพะเนียงจับข้างอยู่ที่ดงหลักหมื่น
(ปัจจุบันเป็นบ่อน้ำ) เพื่อคิดการเป็นใหญ่ พระยามหิรวงษาฯ เจ้าหลวงเมืองฝางได้ทราบข่าว จึง
รายงานให้เมืองเชียงใหม่ ทราบขณะนั้นรัชกาลที่ 5 ได้จัดตั้งกองทหารแบบใหม่ขึ้น จึงส่งทหาร
แบบใหม่ มีนายร้อยโทชม เป็นหัวหน้า ยกขึ้นมาปราบปราม พวกกบฏ จับตัวต่างชั้นและคน
หัวหน้าชั้น ได้ทั้งหมดและส่งให้ทางเชียงใหม่จัดการตามกระบิลเมือง

พระยามหิรวงษาฯ ได้ปกครองเมืองฝางเป็นเวลานานถึง 25 ปี อายุได้ 61 ปีก็ได้ถูกปลด
เกษียณอายุ แต่นั้นมาเมืองฝางก็ได้อยู่ในความสงบเรียบร้อย มีพลเมืองแน่นหนาขึ้นตามลำดับตรา
จนทุกวันนี้

ดังจะเห็นจากประวัติศาสตร์ของอำเภอเมืองฝาง อำเภอแม่สาย อำเภอไชยปราการที่มี
ความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันเมื่อครั้งอดีต ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีการผลัดเปลี่ยนการ
ปกครองของกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในลุ่มน้ำแห่งนี้ จากการศึกษาและวิเคราะห์จากประวัติศาสตร์ก็จะ
เห็นว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการแย่งชิงเมือง และขยายอาณาเขตของการครอบครองมากขึ้นนั้นก็
คือความต้องการครอบครองทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำแห่งนี้ เนื่องจากประวัติศาสตร์ได้บ่งบอกชัดเจน
ว่าในเขตพื้นที่ 3 อำเภอแห่งนี้ อุดมไปด้วย ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญในการดำเนิน
ชีวิตของผู้คนและเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังพระเจ้าอินทวิชยานนท์ทรงให้เจ้าราชสัมพันธ์
กับนักล่าสัตว์มาสำรวจเมืองฝาง ครั้นเห็นว่าเมืองฝางเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐานมาหากิน
ทำไร่ ทำนา จึงให้เจ้าราชสัมพันธ์เกณฑ์ครัวเรือนที่ตั้งอยู่ที่ฝางเมืองเชียงใหม่มาตั้งเมืองฝาง และ
ทรงตั้งคนสนิท 2 คน ชื่อหลวง ตั้งบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระยาสุริโยศ หรือพระยาหลวง อีกคนหนึ่ง
ชื่อพระยาน้อย ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย

บริเวณท้องที่อำเภอฝางกว้างขวางมาก และปรากฏว่าเป็นที่ตั้งเวียงเล็ก ๆ เก่าแก่หลายเวียง
ซึ่งบางเวียงก็ยังไม่ทราบประวัติความเป็นมา ว่ามีมาอย่างไรกัน เวียงดังกล่าวนี้ เท่าที่ค้นพบมีอยู่
12 เวียง คือ

1. เวียงฝาง ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน
2. เวียงต่อ ในท้องที่ ตำบลแม่สูน
3. เวียงแช่ ในท้องที่ ตำบลท่าดอน

4. เวียงหวาย ในท้องที่บ้านหัวฝาย ตำบลม่อนปิ่น
5. เวียงไซย ในท้องที่ ตำบลปงดำ กิโลเมตรที่ 131 ห่างจากถนนไปทางทิศตะวันออก 2 กิโลเมตร
6. เวียงมะลิกา ในท้องที่ ตำบลแม่ฮ้อย
7. เวียงสุทโธ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเวียงฝาง 2 กิโลเมตร
8. เวียงสันทราย ตำบลสันทราย
9. เวียงคั่ง ในท้องที่ ตำบลแม่่นาวาง
10. เวียงป่าปาง
11. เวียงป่ารัก
12. เวียงป่าโยง

เมื่อราว 150 ปีที่อำเภอฝาง เป็นอำเภอแห่งนี้ เป็นเป้าหมายของกลุ่มชนพื้นเมืองต่าง ๆ ในการเข้ามาอยู่อาศัยเพื่อทำมาหากินอย่างถาวร ประชากรกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาอาศัยในอำเภอแห่งนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณี เช่น จากเชียงใหม่ เชียงราย ลำปางและอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือจากนั้นยังมีประชากรกลุ่มเล็ก ๆ แถบตำบลท่าตอน ที่อพยพมาจากประเทศลาว หมูบ้านโป่งดิบในอำเภอฝางอพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ในปี พ.ศ. 2518 เนื่องจากโครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟของรัฐบาลในพื้นที่ตอนแถบบ้านโป่งดิบ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จ ประชาชนส่วนหนึ่งอพยพกลับ ประชาชนอีกครั้งหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ตั้งเป็นชุมชนขึ้นที่นั่น นอกจากนั้น ยังมีชาวไทยใหญ่ ไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งปะหล่อง ปกาเกอญอ ลาหู่ เมี่ยน ลีซอ ม้ง อาข่า และชาวจีนฮ่ออิสระ จีนฮ่อเป็นอดีตทหารจีนคณะชาติที่อพยพมาสมัยเปลี่ยนการปกครองของจีน ชาวไทยใหญ่และพม่าที่อพยพหลบเร้นเข้ามาตามตะเข็บชายแดนในภายหลัง

จากลักษณะภูมิประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ ดินดำ อากาศดี ฝนตกชุก น้ำชุ่ม ด้วยมีลำห้วยสาขามากมายพอเพียงของแม่น้ำฝาง แม่น้ำกก ประชากรกลุ่มแรก ๆ จึงมุ่งหน้ามาเพื่อแสวงหาที่ทำกิน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรม ทำนา ปลูกพืชไร่ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ครั้นเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น เริ่มมีชาวจีน อินเดียในไทย อพยพจากภาคกลางเข้ามาประกอบธุรกิจค้าขาย ยุคที่เกิดการอพยพกลุ่มใหญ่ของชาวจีนฮ่อ บ้านเมืองก็เริ่มเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น เกิดชุมชนจีน หมูบ้านจีนฮ่อ เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นหลักนอกเหนือจากการทำนา มีการก่อตั้งโรงงานขนาดเล็ก ขนาดกลาง เช่น โรงงานหน่อไม้ เห็ด ผักกระป๋อง ถิ่นจี้หรือลำไยกระป๋อง ทางหลวงสายหลักซึ่งเดิมไปสิ้นสุดที่ตำบลท่าตอน ชายแดนพม่า ก็ได้รับการตัดเชื่อมตามแนวแม่น้ำกกต่อไปจนถึงจังหวัดเชียงราย ทำให้เกิดความคึกคักทั้งด้านการค้าและการท่องเที่ยว จากที่ราบสี่เหลี่ยม

ผืนกว้างสมบูรณ์ด้วยดงคอยผืนป่า จึงถูกหักร้างถางพงมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ผู้คนกลุ่มแรก รอนแรมจาก เวียงเชียงใหม่โดยขบวนเกวียนนานนับสัปดาห์ อพยพโยกย้ายมาเสาะแสวงหาดินแดนใหม่เมื่อ ศตวรรษล่วงผ่าน จวบจนการเปิดสัมปทานป่าโดยรัฐบาลเมื่อราวสี่ห้าสิบปีให้หลัง ผืนป่า ทั้งพื้นราบ และเชิงเขาชายป่าสงวนลุ่มน้ำฝางก็ถูกตัดไปด้วยคนงานทั้งไทย พม่า และบรรดาช่างลากซุงที่ จะมักเขม้น โคนไม้ต้นใหญ่ ๆ ภายใต้อำนาจดำเนินงานของบริษัทเบอร์เนียวเบอร์มา

บรรดาผู้คนที่ทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในโลก ก็เป็นเหตุให้ผืนดินสำหรับทำกินที่อยู่อาศัย ขยายตัวออกไป รุกล้ำเขตป่ามากขึ้นเรื่อย ๆ ต้นไม้หดหายไปประชากรมากขึ้น เมืองขยายเพิ่มมากขึ้น ภายหลังจากที่ขายป่าไม้ของประเทศไปเป็นจำนวนมาก รัฐบาลก็กลับล่าด้วยการประกาศเขตป่าสงวน เพื่อรักษาป่าไม้จำนวนน้อยที่เหลืออยู่ ซึ่งนับจากวันที่รัฐบาลประกาศเปิดสัมปทานป่าให้กับ นายทุนเป็นระยะเวลาประมาณสามสิบกว่าปีมานี้ ฝางและดินแดนอื่นของประเทศไทย ป่าไม้ก็ยัง ถูกบุกรุกและลดถอยลงทุกขณะ

พระอริการ เอนก จันปญญ โฉม กล่าวว่า ชาวบ้านมีการขยายพื้นที่ทำกิน รุกล้ำเขตป่าสงวน เนื่องจากความไม่พอเพียงของครอบครัว หากสัดส่วนนั้นก็ไม่มากเท่ากับการสัมปทานป่า การค้าไม้เถื่อน การกว้านซื้อที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว โดยอาศัยกฎหมายจากการถือครองสิทธิแบบ สทก.(สิทธิทำกินในเขตป่าไม้) ซึ่งทางกรมป่าไม้เป็นผู้ออกให้กับ สปก.(สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม) หรือมติ 11 พ.ค 2542 (นโยบายการแก้ปัญหากรณีความยากจนของเกษตรกรภาคเหนือ) นับตั้งแต่ปี พ.ศ 2544 เป็นต้นมาเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ในอำเภอฝางพร้อม ๆ กันกับการบุกรุกทำลายป่าแทบทุกพื้นที่ พื้นที่เพาะปลูกเดิมถูกปรับเปลี่ยนมีการ โคนต้นลิ้นจี่ ต้นลำไย เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจราคาดีเพียงชนิดเดียว นั่นคือส้มเขียวหวานพันธุ์โชกุน หรือที่เรียกว่าส้มสายน้ำผึ้งนั่นเอง

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างป่าเวียงดั่งกับชาวบ้าน

ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวบ้านเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นที่เป็นนึ่ง เป็นเครือญาติที่มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์ต่อกันมายาวนาน แน่นนอนว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละชุมชนก็มีรายละเอียดต่างกันไปตามบริบทแวดล้อมที่ห่อหุ้ม ซึ่งเป็นตัวขัดเกลาให้เกิดพฤติกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีตามมามากมาย กลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งก่อเกิดขึ้นมาบนฐานความสัมพันธ์เดิมที่ชาวบ้านยึดถือรวมกัน นั่นคือ การใช้ฐานทรัพยากรชุมชนร่วมกันของชาวบ้านในตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ฐานทรัพยากรที่ชาวบ้านใช้ร่วมกันตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นก็คือ ป่าเวียงดั่ง หรือป่าสงวน

แห่งชาติดงแม่หลักหมื่น ที่ทางการตั้งชื่อตามลำห้วยแม่หลักหมื่น อันเกิดจากลำธารหลายสายที่ไหลรินจากขุนน้ำในเขตป่าต้นน้ำมารวมกัน พระอริการอนเณก กล่าวว่า ป่าเวียงดั่งถูกแบ่งเขตตามการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ เช่นเดียวกับป่าสงวนแห่งอื่น เขตอนุรักษ์ (C) ของป่าเวียงดั่งจะอยู่ลึก อยู่สูงขึ้นไปในเขตป่าต้นน้ำ มีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้คอยดูแลรักษาระวังป้องกัน มิให้ผู้ใดมาตัดไม้ทำลายป่า ป่าบริเวณดังกล่าวจึงมีความชุ่มชื้น หนาที่มากกว่าป่าชั้นล่าง ๆ ซึ่งได้แก่เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ (E) เขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมกับการเกษตร (A) อันเป็นลักษณะป่าเต็งรังผสมผสานซึ่งพิเศษกว่าป่าแห่งอื่น กล่าวคือมีลักษณะป่าเบญจพรรณที่ค่อนข้างโปร่ง สลับกับสนในแถบที่อยู่สูงขึ้นไป มีต้นไม้ใหญ่ เช่น ไม้สัก ไม้ตะเคียนทอง เต็ง รัง พลวง เหียง มะค่า ไม้ เถาวัลย์ กระจายสลับกับไม้เล็ก ไม้พุ่ม มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (ภาคเหนือตอนบน) สำรวจพบว่า ป่าเวียงดั่งภายหลังจากการอนุรักษ์ เป็นป่าเต็งรังผสมสนผืนใหญ่ที่สุดในประเทศ กล่าวคือมีพื้นที่ถึง 8,512 ไร่ และมีความต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันเนื้อที่ป่า 13 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมสองอำเภอได้แก่อำเภอฝางและอำเภอแม่อาย จากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำฝางเลยขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือจรดเขตป่าเขาจังหวัดเชียงราย

พื้นที่ป่าเวียงดั่งมีการออกสิทธิในที่ดินแบบ สทก. (สิทธิทำกินในเขตป่าไม้) เหมือนกับป่าสงวนทั่วไปให้กับราษฎรเพื่อทำการเพาะปลูกในเขตป่า (พ.ศ 2528) และการออกเอกสารสิทธิ สปก. สำหรับทำการเพาะปลูก ไม่เกิน 50 ไร่ เลี้ยงสัตว์ ไม่เกิน 100 ไร่ ทำเหมืองแร่ หรือกิจการอื่นที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ รวมทั้งการขออนุญาตเช่าที่ประกอบการโดยตรงจากกรมป่าไม้ในเขตเศรษฐกิจและมีการประกาศให้ราษฎรมาแจ้งพื้นที่ถือครอง ทว่า ปัจจุบันยังไม่มีการพิสูจน์สิทธิให้แล้วเสร็จแต่อย่างใด

ในเขตป่าสงวนดงแม่หลักหมื่น มีการแบ่งเป็นชั้น ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งในแต่ละชั้นก็มีความอุดมสมบูรณ์แตกต่างกันไป ป่าสงวนดงแม่หลักหมื่นมีพื้นที่กว้างใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ คืออำเภอฝาง อำเภอแม่อาย อำเภอไชยปราการ โดยที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่หลักหมื่นหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าเวียงดั่ง มียอดคอยที่เป็นต้นกำเนิดของน้ำที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านในแถบนี้ นั่นก็คือคอยธาตุ ถือว่าเป็นม่อนคอยที่มีความสูงที่สุด ยกแก่การเข้าถึงของชาวบ้านเนื่องจากระยะทางมีความชัน และป่ารกชัฏ ดังนั้นป่าในบริเวณนี้จึงมีความสมบูรณ์ทางระบบนิเวศน์สูง เป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร ปัจจุบันชาวบ้านในแถบนี้ได้เริ่มรุกเข้าไปแสวงหาอาหาร พืช ผัก เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตในชุมชน จากการสัมภาษณ์นายจันทร์ หนองหิน ผู้ใหญ่บ้านสันทรายคลองน้อย และเป็นแกนนำคนสำคัญในการอนุรักษ์และรักษาป่าพบว่า ชุมชนที่ใช้ทรัพยากรจากป่าส่วนใหญ่ เป็นชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ ซึ่งมีตั้งแต่ บ้านใหม่คลองน้อย หมู่ที่ 17 บ้านสันทรายคลองน้อย หมู่ที่ 6 บ้านปางผึ้ง หมู่

ที่ 16 บ้านท่าสะแล หมู่ที่ 11 บ้านโป่งถึบนอก หมู่ที่ 12 และบ้านโป่งถึบนใน หมู่ที่ 15 นายบุญรัตน์ บุญชาญ อายุ 51 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านท่าสะแล กล่าวว่าแต่ก็มีบางฤดูกาลที่ชาวบ้านต่างถิ่นเข้ามาเก็บของป่า เช่น การเข้ามาเก็บเห็ดชนิดต่าง ๆ ในช่วงฤดูฝน “ถ้าหน้าเห็ดนะ แถวอำเภอมแม่อาข อำเภอไชยปราการก็ยังมีมาเลย” นอกจากนี้นายบุญรัตน์ยังมีความผูกพันกับป่าอย่างลึกซึ้ง เมื่อพื้นฤดูทำนาแล้วก็จะเข้าป่าเพื่อเก็บใบตองตึง ไม้ไผ่แผ่นยาว ๆ เพื่อส่งขายให้กับโครงการหลวงนำไปคลุมแปลงสตอเบอร์รี่ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้เข้าครอบครัวหลายหมื่นบาทในแต่ละปี นอกจากการพึ่งพาทางเศรษฐกิจแล้วป่าเวียงดั่ง ยังถือว่าเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจให้กับชาวบ้านอีกด้วย “ว่างๆ ผมก็จะเข้าป่า เข้าป่ามันมีความสุขนะ อากาศดี อารมณ์ก็ดี ได้อาหารกลับมาบ้าน แถมยังได้ออกกำลังกาย อีกต่างหาก” เป็นคำทึ่งท้ายของนายบุญรัตน์ผู้พึ่งพาป่าเวียงดั่งในทุก ๆ ด้านแจกเช่นเดียวชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ป่าแห่งนี้ ชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชนล้วนมีความสัมพันธ์กับป่าเวียงดั่งอย่างลึกซึ้ง เพราะป่าเวียงดั่งคือชีวิต และแหล่งอาหารขนาดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิต ให้ความสงบสุขจนถึงปัจจุบัน

การใช้ประโยชน์จากป่าเวียงดั่ง ครอบคลุมทุกมิติการครองชีพของชาวบ้าน เช่น ป่าเวียงดั่งเป็นต้นน้ำขนาดใหญ่ ที่ให้ชาวบ้านใช้ในการเกษตรและในครัวเรือน นอกจากนี้ยังนำไม้ในป่ามาทำบ้านเรือนที่อยู่อาศัย แต่ทั้งนี้การที่จะตัดไม้ในป่าออกมาใช้ประโยชน์ได้ จะต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการชุมชน “ใครที่เอาไม้จากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง กลุ่มเราจะต้องรับรู้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อป้องกันการตัดดวงผลประโยชน์ให้กับนายทุน” นายสว่าง แก้วใจดี คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ได้บอกถึงหลักเกณฑ์ในการนำไม้จากป่าเวียงดั่งมาใช้สอยในหมู่บ้าน การนำไม้มาใช้ประโยชน์นั้นไม่มีกฎกำหนดที่แน่นอนว่าจำนวนเท่าใด แต่ขึ้นอยู่กับ การพิจารณาของคณะกรรมการและความจำเป็นของผู้ขอ แต่ถ้าเป็นการนำไม้มาสร้างวัดหรือสาธารณะประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งให้กับชุมชน สามารถนำมาใช้ได้โดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ต่างจากชาวบ้านที่จะต้องซื้อขำจัดปริมาณที่นำมาใช้ โดยยึดหลักความจำเป็นขั้นพื้นฐานตามความเป็นจริง

นายบุญรัตน์ บุญชาญ อดีตผู้ใหญ่บ้านท่าสะแล เล่าว่านอกจากการใช้ประโยชน์จากไม้ ในการนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแล้ว ป่าเวียงดั่งยังถือว่าเป็นแหล่งอาหารขนาดใหญ่ให้ชาวบ้านได้เข้าไปเสาะแสวงหาอาหารเพื่อการเลี้ยงชีพ เช่น หน่อไม้ พืช ผัก เห็ด เป็นต้น “คนบ้านเราจะพูดติดปากว่า หน่อหน่อกินหน่อ หน้าเห็ดกินเห็ด หน้าผักกินผัก..... ป่าเป็นตลาดขนาดใหญ่ เอาถุงเอาของไปใส่ก็ได้มาโดยเราไม่ต้องลงทุน” เป็นการเล่าให้เห็นถึงภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าเวียงดั่งได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของนายสว่าง แก้วใจดี คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งว่า “ถ้าเป็นฤดูเก็บเห็ดนะ จะมีรถจอดตามข้างทางเต็มไปหมดเหมือนกับงานปอย” (งานบุญที่ชาวบ้านในชุมชนจัดขึ้นเพื่อฉลองเสนาสนะอย่างใดอย่างหนึ่งในวัด: ผู้วิจัย)

นอกจากการใช้ประโยชน์ของชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชนแล้ว ยังมีชาวบ้านต่างถิ่นเข้ามาเก็บของป่าอีกด้วย จากการบอกเล่าของนายสว่าง แก้วใจดี แกนนากลุ่มเวียงดั่งยังบอกอีกว่า มีชาวบ้านจากต่างถิ่นเช่ารถมาเก็บของในป่าเวียงดั่งไปจำหน่ายจำนวนมาก เช่น หน่อไม้ เห็ด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝนจะมีเห็ดหลากหลายชนิดผุดขึ้นมาจากดิน ในช่วงนี้จึงเป็นโอกาสที่ชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชนจะสร้างรายได้เข้าครอบครัว ด้วยการหาเห็ดไปจำหน่าย พระอธิการเอนก จันทปญโญ ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เล่าว่าทางกลุ่มเอง ได้มีการจัดเวทีประเมินสถานการณ์ทรัพยากรในชุมชน โดยเชิญคณะกรรมการกลุ่มและชาวบ้านที่เข้ามาเก็บของในป่าเวียงดั่งพบปะในช่วงฤดูสำคัญนี้ ชาวบ้านสามารถสร้างรายได้ประมาณครอบครัวละ 300 – 500 บาท ต่อครั้ง ชาวบ้านบางรายต้องตื่นตั้งแต่เวลา 05.00 น. เพื่อเข้าไปเก็บเห็ดโดยใช้ไฟจากแบตเตอรี่ส่องนำทาง เนื่องจากมาสายก็จะถูกคนอื่นเก็บไปก่อน ดังนั้นป่าเวียงดั่งจึงถือว่าเป็นแหล่งอาหาร แหล่งเศรษฐกิจและแหล่งทรัพยากรขนาดใหญ่ ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่อาศัยรอบป่ามาหลายชั่วอายุคน

ชาวบ้านแถบนี้มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าว ผลผลิตที่ได้จากการทำนา ก็จะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน แต่ในครอบครัวที่ได้ผลผลิตจำนวนมากก็จะนำไปขายเพื่อเอาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว หลังจากฤดูทำนาแล้วชาวบ้านก็จะเริ่มเตรียมดินเพื่อปลูกหอม พริก ข้าวโพด ถั่ว มันฝรั่ง ซึ่งเป็นอาชีพเสริมจากการทำนาในบางครอบครัวก็จะทำสวนลิ้นจี่ สวนส้ม นอกจากการทำเกษตรในชุมชนแล้ว แรงงานที่เป็นวัยรุ่นหนุ่มสาวก็จะออกไปรับจ้างทำงานในตัวอำเภอฝาง เช่น งานก่อสร้าง พนักงานขายตามบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ซึ่งก็ถือว่าเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น เมื่อถึงฤดูทำนา แรงงานหนุ่มสาวเหล่านี้ก็จะกลับมาช่วยทำนาในครอบครัวของตนเอง

1.2 สถานการณ์การบุกรุกป่าจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวของสวนส้ม

ส้มเขียวหวานมีการปลูกครั้งแรกในอำเภอฝาง ตั้งแต่ปี พ.ศ 2500 ทว่า นิยมปลูกอย่างจริงจังภายหลังจากที่ นายบัณฑิต จิระวัฒนากุล เจ้าของไร่ส้มธนาธร ได้พัฒนาพันธุ์ส้มสายน้ำผึ้ง และนำไปจำหน่ายแพร่จนกระทั่งเป็นที่รู้จักและนิยมของตลาดในราวปี พ.ศ 2537-2538 หลังจากนั้น เกษตรกรในพื้นที่ต่างก็ตื่นตัวกับผลกำไรอันงดงามจากการค้าส้ม ลงทุนไม่มาก ปีสองก็ได้กลับคืนมาเป็นแสน แตกต่างจากการปลูกสวนลิ้นจี่ ลำไย หรือพืชสวนชนิดอื่น ที่บางปีไม่ออกดอกออกผล ภายในเวลาเพียง 5-6 ปี ทั่วพื้นที่ราบอำเภอฝาง อำเภอไชยปราการ อำเภอแม่อาย ผืนดินถูกปรับเปลี่ยนเป็นสวนส้ม ทั้งป่า ภูเขา และดอยเล็กดอยน้อย ส่วนใหญ่แล้วนั้น ชาวบ้านมีกำลังซื้อที่ดินไม่เกิน 100 ไร่ เว้นแต่คนต่างถิ่นที่มีกำลังทรัพย์จำนวนมาก เข้ามาจับจองลงทุนบนผืน

ดินอำเภอฝางกว๊านซื้อที่ดินนับพันไร่ เศรษฐกิจอำเภอฝางก็คึกคักเป็นอย่างมาก สวนส้มขนาดใหญ่ ๑ ขยายสาขาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันกับกุรุกป่าเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นเดียวกัน และมีการปฏิสัมพันธ์ต่อหน่วยงานราชการด้วยความสัมพันธ์อันดี จนสามารถขึ้นป้ายบอกทางไปสวนส้มของตนเอง จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเซ็ดหน้าชูตาของเมือง ทั้งสองข้างทางเกิดโรงแวกซ์ส้ม น้อยใหญ่ผุดขึ้นมากมาย ต่างระบายสารเคมีที่ใช้เคลือบผิวส้มให้มันวาว สวย และอยู่ทน

การศึกษาของจุฑามาศ ใจคำ และสุจินต์ คาราม ถึงการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการทำพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ขนาดใหญ่ในกลุ่มน้ำฝาง พบว่า ปัจจุบันสวนส้มบนที่ราบอำเภอฝางครอบคลุมพื้นที่ 300,000 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนประมาณ 100,000 กว่าไร่ ไม่เว้นแม้กระทั่งป่าไม้ที่มีการอนุรักษ์รักษา เช่น ป่าเวียงดั่ง ซึ่งถูกสวนส้มเช่าที่ป่าไม้ในเขตเศรษฐกิจ รุกเข้าไปถึงป่าต้นน้ำในเขตอนุรักษ์ ถูกนายทุนบุกรุกด้วยการเริ่มต้นซื้อที่ดินเพื่อถือครองผืนดินย่อย ๆ จากประชาชนในพื้นที่ หรือโดยการขอเช่าพื้นที่จากกรมป่าไม้ จากนั้นจึงขยายกว้างออกไปเรื่อย ๆ บุกรุกเขตป่าสงวน นอกจากนี้จุฑามาศ ใจคำและสุจินต์ คาราม ศึกษาพบว่า สัดส่วนของสวนส้มต่อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในแต่ละอำเภอคือ อำเภอฝาง 50:50 อำเภอแม่เอย 70:30 อำเภอไชยปราการ 30:70 ปัจจุบันไม่มีหมู่บ้านใดในที่ราบอำเภอฝางไม่มีสวนส้ม

หากว่าการปลูกส้มช่วยให้ประชาชนบนที่ราบฝาง พ้นจากความยากจนและอยู่ดีมีสุขแต่เพียงอย่างเดียวคงดีมีใช้น้อย การปลูกส้มนั้นเป็นกิจการที่ต้องใช้น้ำจำนวนมากมหาศาลอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปียิ่งสวนส้มมีขนาดใหญ่เท่าใดยิ่งจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำรองรับจำนวนมากขึ้น

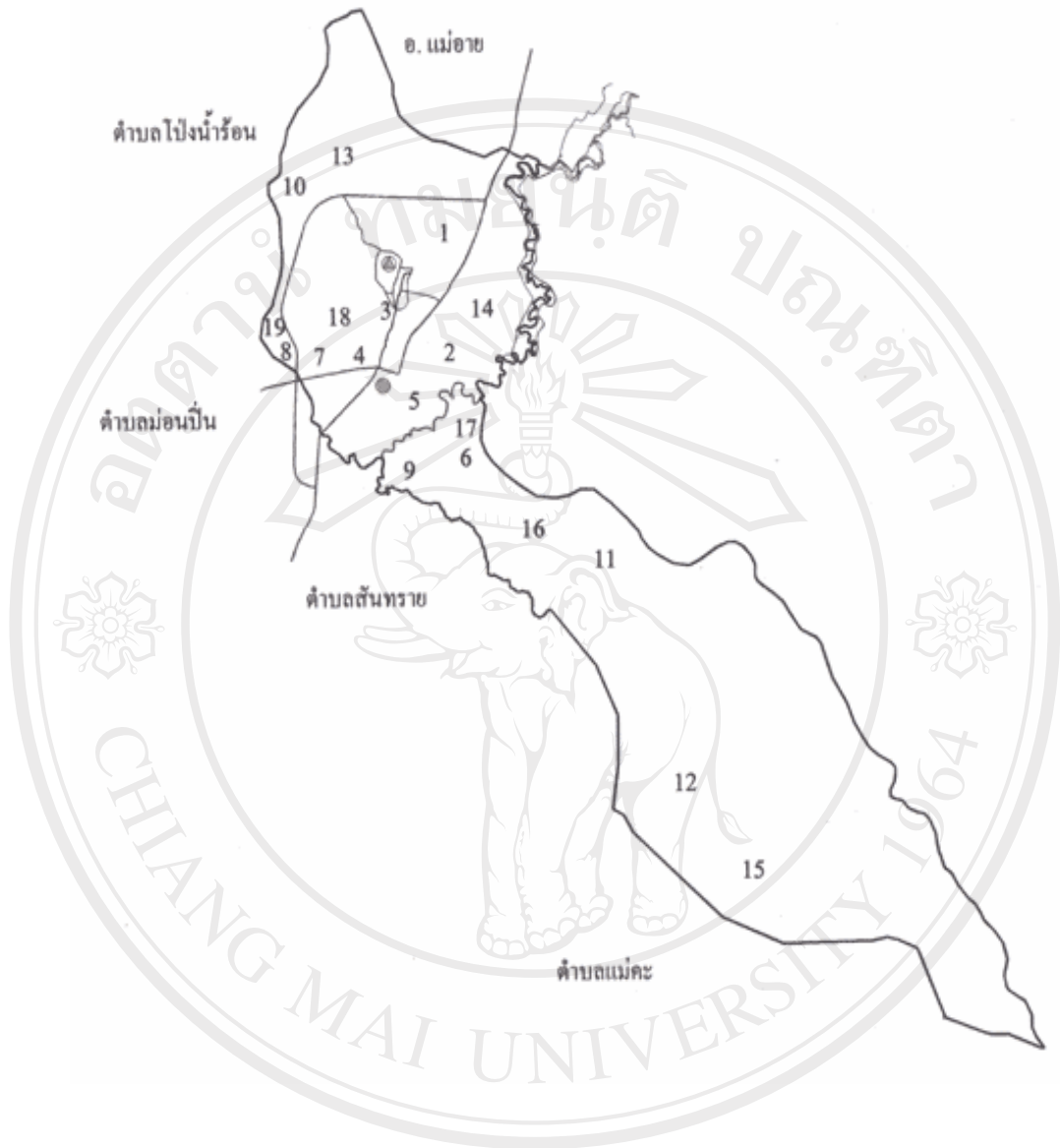
ที่ราบอำเภอฝางมีความอุดมสมบูรณ์ด้วย ดิน น้ำ อากาศ แต่เวลานั้นพอเพียงสำหรับเลี้ยงชีวิตประชาชน ด้วยการดื่มและใช้ประกอบกิจกรรมทางการเกษตร ของชาวบ้านเท่านั้น เมื่อมีความต้องการน้ำมากขึ้น เพื่อใช้ประกอบอุตสาหกรรมสวนส้มขนาดใหญ่ โดยใช้กลวิธีต่าง ๆ เช่น การซื้อที่ดินล้อมรอบหนองน้ำสาธารณะแล้วยึดหนองน้ำเป็นของตน สร้างฝายกั้นน้ำเหนือหมู่บ้านเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในไร่ของตนเอง หรือการใช้ท่อขนาดใหญ่ และเครื่องยนต์กำลังแรงสูงดูดน้ำมาเก็บกักไว้ในอ่างขนาดใหญ่กลางสวนโดยไม่สนใจ กฎหมายชลประทานราษฎร์ ซึ่งระบุสิทธิของประชาชนในพื้นที่ ว่าเป็นเจ้าของน้ำโดยชอบธรรม ไม่ใส่ไคร้ระบบเหมืองฝาย ทำการขุดดินถมลำเหมือง ถือสิทธิที่ดินของตนเป็นใหญ่ จึงทำให้ชาวบ้านขาดแคลนน้ำอุปโภค บริโภคและทำเกษตรกรรมอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน จะเกิดข้อพิพาท การแย่งชิงน้ำระหว่างชาวบ้านกับนายทุนสวนส้มซึ่งมีให้เห็นเป็นประจำ

ข่าวในนาที่หมู่บ้านสันทรายคลองน้อยยื่นต้นตาย เนื่องจากสวนส้มที่นายทุนกว๊านซื้อสิบกกว่าแห่งโอบล้อมหมู่บ้าน คูดน้ำไปใช้จนหมด ที่นากว่า 3,000 ไร่ในหมู่บ้าน เช่น บ้านหัวยง ตำบลเวียง อำเภอฝาง และ ตำบลแม่नावง อำเภอแม่เอย ไม่สามารถเพาะปลูกได้เนื่องจากน้ำไม่เพียงพอ

ทำให้ชาวนาตามปกติได้ผลผลิตจากนาข้าวน้อยอยู่แล้วกลับยิ่งเป็นการตอกย้ำโชคชะตาของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา อยู่บริเวณรอบสวนส้ม จากการสัมภาษณ์นางสาว ซึ่งเป็นชาวนาที่มีที่นาอยู่ทางใต้ของสวนส้มบอกว่า “อันนั้นมันแล้งจริง ๆ เราไม่รู้จะทำอย่างไร จริง ๆ มันไม่น่าจะได้รับผลกระทบชัคนิด เพราะข้างบนมันมีหนองน้ำตั้ง 5 – 6 หนอง พอนายทุนเข้ามาทำสวนส้มก็ถูกสกัดน้ำ โดยการขุดหนองน้ำข้าง ๆ และลึกกว่าทำให้ปริมาณน้ำลด น้ำไหลไม่เต็มที่ ข้าวมันไม่ได้กินน้ำดี ทำให้ข้าวลีบ ปกติการทำนาแต่ละปีจะได้อยู่ 400 กระบุง แต่ปีนั้นได้ประมาณ 200 กระบุง” เป็นการบอกถึงสถานการณ์ที่ชาวบ้านขาดแคลนน้ำมาใช้ในการทำการเกษตรเนื่องจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่ของนายทุนที่อาศัยทุนทรัพย์และเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยมากกว่าชาวบ้าน

ปลายปี พ.ศ 2544 ชาวบ้านได้รับผลกระทบอย่างหนักในหลายพื้นที่ ทั้งในอำเภอฝางและอำเภอแม่อาย สวนส้มขนาดใหญ่หลายแห่งบกรุกป่าสงวน ที่สาธารณะ หนองน้ำสาธารณะ และขยายอาณาเขตเข้าใกล้บริเวณโรงเรียน หมู่บ้าน นอกเหนือจากน้ำจะถูกดูดดึงไปแล้ว ห้วย หนอง คลอง บึง ลำเหมือง ร่องน้ำตามหมู่บ้านก็เจือปนด้วยสารเคมีมีพิษจากไร่ส้ม นายอนันต์ สุขจันทร์ แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง บ้านปางผึ้ง ได้เล่าสถานการณ์ในช่วงนั้นว่า “พ่อ แม่จะห้ามไม่ให้ลูกลงไปเล่นน้ำในห้วยน้ำลำคลอง เพราะมีเด็กในหมู่บ้านลงไปเล่นแล้วเกิดผุด ผื่นตามร่างกายพร้อมกันหลายคน” สำหรับลำธารและไร่นานั้น อาจไม่ถึงกับทำลายต้นข้าวหรือพืชไร่ที่ปลูกอยู่ แต่อาหารที่อยู่ในท้องไร่ ท้องไร่นา เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เทียน้ำ มีพิษกินไม่ได้และมีจำนวนลดน้อยลงเรื่อยๆ บางหมู่บ้าน ประชาชนไม่สามารถดื่มน้ำจากบ่อน้ำใต้ดินได้ ต้องหันมาซื้อน้ำขวดดื่ม เมื่อลงเล่นน้ำตามท้องร่อง หรือลำเหมืองจะเกิดแผลพุพอง เกิดผดผื่นตามเนื้อตัว โรงเรียนบ้านหนองซิ่นกยาง ตำบลแม่नावาง อำเภอแม่อาย ซึ่งอยู่ห่างจากสวนส้มเพียง 100 เมตร เด็กนักเรียนเจ็บป่วยท้องร่วงทั้งโรงเรียน ส่วนหมู่บ้านสันทรายคลองน้อย ซึ่งมองเห็นยอดส้มอยู่ลิบๆ ก็ได้รับพิษจากยาฆ่าแมลงที่ฉีดพ่นอย่างหนัก กระจายฟุ้งลอยมาตามลม ต้องทนต่อกลิ่นเหม็น เกิดอาการปวดศีรษะ ท้องร่วง วิงเวียน อาเจียน โดยเฉพาะผู้ที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้ “นักเรียนจะมีอาการเวียนหัวและจุกหน้าอก ครูใหญ่ต้องสั่งให้นักเรียนนำผ้ามาปิดจมูกทุกวันซึ่งกลิ่นยาจะมาเป็นระยะๆ บางครั้งก็มาตอนเช้า บางครั้งก็มาตอนหัวโมงเรียนต้องปิดหน้าต่าง ปิดประตูทั้งหมด” นายสุทัต ลือชัย เล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาสวมถึงสี่ปี ซึ่งตอนนั้นเป็นนักการภารโรง โรงเรียนบ้านสันทรายคลองน้อย ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ห่างจากสวนส้มไม่กี่เมตร เล่าให้ฟังด้วยความตื่นเต้นกับเหตุการณ์ที่ตนเองได้ประสบมาเช่นกัน

ป่าเวียงคั้ง อันมีต้นพลวง หรือตองตึงขึ้นอยู่มากมาย ชาวบ้านได้อาศัยเก็บมาเย็บส่งขายให้โครงการหลวง ในราคาต่บละบาท ปีหนึ่งทำรายได้ประมาณ 200,000-300,000 บาทนั้น หลังจากมีสวนส้มก็ไม่สามารถเก็บใบพลวงได้อีก เนื่องจากถูกแมลงเจาะทะลุเป็นรูหมดทั้งป่า ชาวบ้านบอกว่า ตั้งแต่เกิดมา ไม่เคยเห็นใบตองตึงเป็นอย่างนี้มาก่อน จากการจัดเวทีประเมินสถานการณ์ หลังจากที่เกิดผลกระทบจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่ของนายทุนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงคั้งพบว่า รายได้จากการเก็บเห็ดที่ขึ้นในป่าเคยมีมูลค่าถึง ปีละ 30,000 บาท ภายหลังจากที่สวนส้มผุดขึ้นรอบ ๆ ก็ลดลงเหลือประมาณ 10,000 บาท อาหารที่อยู่ในป่า จำพวกมดแมลง ผีงโพรงซึ่งอาศัยอยู่ในดิน ลักษณะคล้ายจอมปลวกก็อพยพหลบหายไป มดแดงที่ชาวบ้านใช้ไปทำอาหารพอก็มีจำนวนลดน้อยลง ส่วนสัตว์จำพวกผึ้ง ต่อ ตัวควั่น และสัตว์จำพวกอื่นๆก็ลดจำนวนลงเป็นจำนวนมาก จากที่เคยนำมาขายทำรายได้ปีละประมาณ 25,000-30,000 บาท เหลือเพียง 6,000-7,000 บาท

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภาพที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตอนที่ 2 กำเนิดและพัฒนาการของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งเกิดขึ้นด้วยความตระหนักต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนตนเอง เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า และอากาศ เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ป่าในชุมชนที่เคยอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตแต่ละวัน เช่น เห็ด หน่อไม้ และสัตว์ป่าต่างชนิด ๆ หรือแม้กระทั่งยาสมุนไพร แต่สิ่งที่กล่าวมานั้นกำลังเลือนหายไปจากวิถีชีวิตของชุมชน อันเนื่องมาจากปัญหาการบุกรุกป่าของชาวบ้าน และนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินบริเวณป่าชุมชน เพื่อนำไปประกอบทำธุรกิจสวนส้มขนาดใหญ่

พระอธิการเอนก จันทปัญญา เจ้าอาวาสวัดสันทรายคลองน้อย เป็นพระสงฆ์ที่มีแนวคิดการอนุรักษ์ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากภายในบริเวณวัดของท่านจะมีสวนสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาอาการป่วยต่าง ๆ นอกจากนี้ท่านยังนำเด็กและเยาวชนที่อยู่ในชุมชนออกไปเดินป่าศึกษาธรรมชาติในวันเสาร์ – อาทิตย์ ซึ่งท่านเรียกว่าห้องเรียนธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใจในธรรมชาติ เข้าใจทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนตลอดถึงให้เกิดความรักและความหวงแหนในธรรมชาติเหล่านี้ ท่านได้ออกไปเรียนรู้และปฏิบัติธรรมยังสำนักสำคัญ ๆ เช่น วัดสวนโมกข์ ซึ่งเป็นวัดปฏิบัติธรรมของหลวงปู่พุทธทาสภิกขุ ผู้มีแนวคิดการปฏิบัติธรรมและการเผยแพร่หลักธรรมยุคใหม่ ที่ให้คนสามารถปฏิบัติธรรมได้ทุกขณะ ดังมีคำที่ท่านใช้ในการเผยแพร่ทางสื่อวิทยุและหนังสือว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม หลังจากท่านกลับจากปฏิบัติธรรมที่วัดสวนโมกข์ ท่านก็พยายามแสวงหากัลยาณมิตรในการแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อทำความเข้าใจสังขรณ์ที่อยู่ตามธรรมชาติ ระหว่างนั้นท่านได้ออกไปเดินธุดงค์ บำเพ็ญบารมีในป่าเวียงดั่ง ท่านก็ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่างจากเมื่อครั้งท่านยังเป็นสามเณร ปัจจุบันป่าเวียงดั่งถูกบุกรุกและทำลายมากขึ้น ต้นไม้หลบแดดก็แทบจะไม่มี ท่านก็เกิดแนวความคิดในการฟื้นฟู และรักษาสภาพป่าให้กลับคืนมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง แต่ตอนนี้ท่านยังไม่มีโอกาสที่จะสื่อสารหรือทำความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างแท้จริง เพราะสถานการณ์การบุกรุกป่าทั้งของชาวบ้านและนายทุนระหว่างนั้นเริ่มแผ่ขยายมากขึ้น ชาวบ้านบางรายที่ทำสวนส้ม ก็ตัดไม้ ถางป่า เพื่อนำไปขายให้กับนายทุน ช่วงนั้นเป็นจังหวะที่การทำสวนส้มกำลังได้รับความนิยม และกำลังต้องการพื้นที่ในการเพาะปลูกอย่างมาก ดังนั้นนายทุนนอกจากเป็นผู้บุกรุกเองแล้ว ก็พยายามให้ชาวบ้านถางป่าแล้วนำมาขาย โดยให้ราคาที่สูงมาก ชาวบ้านจึงเห็นช่องทางในการทำรายได้ให้กับตัวเอง ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเข้าไปควบคุม ดูแลการตัดไม้ทำลายป่าอย่างจริงจัง ทำให้ชาวบ้านถางป่าเพื่อกอบโกยรายได้ให้กับตัวเองให้ได้มากที่สุด ด้วยสถานการณ์การบุกรุกทำลายกำลังมี

ความรื้อนแรง ท่านจึงทำได้เพียงการเข้าไปพูดคุยแลกเปลี่ยน กับมัคนายกและชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัดเท่านั้น ชาวบ้านก็เห็นด้วยกับสภาพป่าที่กำลังถูกบุกรุกในปัจจุบันและหลายคนก็เกิดความวิตกกังวล เช่นกัน แต่ก็มองไม่เห็นหนทางที่จะรักษา เยียวยาให้กลับมาสู่สภาพสมบูรณ์อีกครั้ง เพราะถ้าเข้าไปขบวนการบุกรุก ตอนนี้ก็จะมีแต่ความขัดแย้ง และเป็นอันตรายต่อตนเองได้ ชาวบ้านบางรายถ้าพูดเรื่องป่าเขาจะไม่คุยด้วย เนื่องจากไม่อยากเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาตรงนี้ ในเรื่องนี้ นางจันทร์ (นามสมมุติ) อายุ 38 ปี ซึ่งเป็นศรัทธาวิคตอลงศิลาเล่าว่า “ตนเห็นด้วยกับกลุ่มอนุรักษ์นะ ทุกครั้งที่มาวัดในตอนเช้าก็จะเห็นลุงหนานและผู้ใหญ่บ้านมาคุยกันที่วัดทุกวัน ก็อยากเข้าไปคุยและรับฟังกับกลุ่มด้วยแต่กลัวคนอื่นจะหาว่าเป็นพวกหัวรุนแรงและอีกอย่างสามีก็ทำงานในสวนส้มจึงกลัวจะทะเลาะกันถ้ามาอยู่กับกลุ่มนี้”

พระอธิการอนเนก จันทปัญญา ท่านมีความตั้งใจจริงในการทำงาน ท่านก็มุ่งหน้าไปพูดคุยและขยายแนวคิดไปสู่ชาวบ้านที่รู้จักมักคุ้น เพื่อหาแนวร่วมและกลุ่มที่จะทำกิจกรรมในเรื่องนี้ โดยภารกิจของท่านในแต่ละวันนอกจากปฏิบัติกิจของสงฆ์แล้ว ท่านก็ออกสำรวจสภาพป่า พบปะชาวบ้านที่หัวไร่ปลายนาที่แวะฉันทันน้ำ และพูดคุยกับชาวบ้านเกี่ยวกับป่าและเอาธรรมะไปประยุกต์ใช้ เช่น การบอกชาวบ้านว่า การตัดไม้ทำลายป่าถือว่าเป็นการทำลายพระพุทธศาสนา ทำลายหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เนื่องจากพุทธศาสนากับป่าเป็นสิ่งที่มีความผูกพัน พึ่งพาอาศัยกันและกันดังจะเห็นได้จากพระสาวกขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทุกพระองค์ จะบรรลุมรรคในป่า และป่าเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ที่ให้นักเรียนได้เข้ามาเรียนรู้ นอกจากเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่แล้วป่ายังเป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัย 4 ที่ทำให้นักเรียนมีชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าวันใดวันหนึ่งผืนป่าแห่งนี้สูญสิ้น ไม่เหลือให้เราได้ใช้ประโยชน์แล้ว พวกเราจะอยู่กันได้อย่างไร ทำให้ชาวบ้านหลายคนเกิดความจุกจิก แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางคนที่ไม่เห็นด้วยและเกิดการต่อต้านในการกระทำของท่าน เพราะคิดว่า พระสงฆ์ไม่ควรจะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องของทางโลก พระสงฆ์ก็ควรอยู่วัด ไหว้พระ สวดมนต์ ทำพิธีกรรมให้กับชาวบ้านเท่านั้นก็พอ ทำให้ชาวบ้านเกิดความแตกแยกและมีแนวคิดเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ เพื่อลูกหลานในอนาคต กับอีกฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย และเป็นฝ่ายที่จะเสียประโยชน์จากการอนุรักษ์เนื่องจากเป็นผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วมกับนายทุน เช่น การถางป่าและนำไปขายให้กับนายทุน หรือเป็นผู้ทำงานในสวนส้มของนายทุน เป็นต้น ชาวบ้านจึงแยกเป็นสองกลุ่มอย่างชัดเจนและมีเป้าหมายเจตนาที่ต่างกัน

ถึงแม้ว่าจะมีเสียงสะท้อนกลับมาจากคนบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของท่าน แต่ท่านก็มิได้เกิดความหวั่นไหวแต่อย่างใด เพราะท่านถือว่าท่านทำเพื่ออรรถประโยชน์ของชาวบ้านและลูกหลานของท่านในอนาคตข้างหน้า ที่จะมีชีวิตพึ่งพาป่าผืนนี้ได้ โดยไม่ต้องย้ายครอบครัวไปทำกินถิ่นอื่น “ตุ๊อ้าว โคนนนักตอนนั้น ท่านก็ไม่กลัว เพราะเราบริสุทธฺิ เราไม่ได้ทำผิด เคยมีคนเข้ามาสืบ

ข่าวในวัด ไม่น่าใจว่าเป็นคนของใคร ท่านไม่เคยท้อ และไม่เคยตอบโต้ซักอย่าง” เป็นคำยืนยันจาก นายสุทัต ลือชัย เลขาธิการกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ซึ่งมีความสนิทสนมและติดตามท่านตลอดเมื่อมี กิจกรรมภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม

หลังจากที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้รับรู้แนวคิดของท่านและยินดีให้ความร่วมมือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการอนุรักษ์ทรัพยากรภายในชุมชน เหตุผลหลักที่ชาวบ้านเข้าร่วมกลุ่มเนื่องจากว่า ชาวบ้านได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ชาวบ้านเกิดการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จึงทำให้มีการรวมกลุ่มกันขึ้น นอกจากท่านพยายามหากกลุ่มที่มีแนวคิดทัศนคติที่ตรงกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนแล้ว ท่านยังชักชวนเด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานของ ชาวบ้านรอบ ๆ วัด ประมาณ 4 – 5 คน ออกเดินสำรวจป่า พาเด็กไปเที่ยวป่าโดยจะมีการทำกิจกรรม อย่างนี้ต่อเนื่อง วันไหนที่เด็ก ๆ หยุดเรียน ก็จะออกไปเดินป่า เด็ก ๆ ชอบเรียกท่านว่า ตู๋ลุง ซึ่งท่าน ทำอย่างนี้เพื่อให้เด็ก ๆ ได้ซึมซับ และเห็นคุณค่าของป่าในการที่จะอนุรักษ์ตลอดถึงให้เด็กเห็น ความผูกพันระหว่างคนกับป่า ระหว่างทางที่ท่านนำเด็กออกไปเรียนรู้ในป่านั้น ท่านก็อธิบายให้ ความรู้ในเรื่องต่าง เช่น ยาสมุนไพร การใช้ประโยชน์จากต้นไม้ต่าง ๆ และระบบนิเวศที่พึ่งพิง กันเองภายในป่า ภาพที่พระสงฆ์กับเด็ก ๆ เดินดูสภาพป่าจึงเป็นภาพที่ชาวบ้านคุ้นเคย และเห็นเป็น เรื่องปกติในยามนั้นเมื่อกลับมาถึงวัด ท่านก็ให้เด็ก ๆ แต่ละคนเล่าให้ฟังว่า การไปเที่ยวป่าแต่ละครั้ง ได้อะไรบ้าง การทำกิจกรรมอย่างนี้ทำให้เด็ก ๆ หลายคนในชุมชนขอเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่สนุก ซึ่งท่านก็ยินดีและกำหนดวัน เวลา และสถานที่อย่างชัดเจนในการไปเดินป่า แต่ละครั้ง จนที่สุดกลายเป็นห้องเรียนธรรมชาติสำหรับเด็กในชุมชน ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบท ถัดไป

ในช่วงนั้นเริ่มมีชาวบ้านที่ออกไปเลี้ยงวัว ในป่าเวียงดั่งบางคนเข้ามาพูดคุย และเล่า สถานการณ์การบุกรุกป่าให้ท่านฟัง ภายในศาลาร่มไม้หน้ากุฏิของท่านอย่างต่อเนื่อง เพราะว่า ชาวบ้านที่ออกไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควายตามป่า เห็นการตัดไม้และถางป่า ชาวบ้านที่เห็นด้วยกับ แนวคิดการอนุรักษ์ของท่านก็เข้ามาให้การสนับสนุน บางรายก็เข้ามาให้การสนับสนุนอย่างเปิดเผย อย่างชัดเจน เช่น พ่อหนานสุทัต ลือชัย ตอนนั้นดำรงตำแหน่งเป็นนักการภารโรงโรงเรียนบ้านสัน ทราชคลองน้อย, นายจันทร์ หนองหิน ผู้ใหญ่บ้านสันทรายคลองน้อย, นายสว่าง แก้วใจดี ชาวบ้าน สันทรายคลองน้อย ในกลุ่มนี้จะเข้าวัดเกือบทุกเช้า เพื่อมาดื่มน้ำชา กาแฟ ในศาลาร่มไม้หน้ากุฏิ ของท่าน ซึ่งท่านก็เตรียมน้ำร้อน ชา กาแฟ เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามาดื่มและพูดคุยกัน ทุกตอน เช้าก็จะเห็นแกนนำชาวบ้านกลุ่มต่างๆ แวะมาวัดในเวลาเช้าก่อนที่จะแยกย้ายไปทำงานของตนใน ตอนสาย นอกจากชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นกลุ่มกับท่านแล้ว ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่เห็นด้วยกับ แนวคิด แต่ไม่เปิดเผยตัวเองแอบสนับสนุนให้การช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง เนื่องจากไม่มั่นใจใน

ความปลอดภัยของตน และไม่ยากเผชิญความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ เช่น ญาติพี่น้องของตนให้การสนับสนุนกลุ่มนายทุน แต่ตนเองไม่เห็นด้วยจึงพยายามหลีกเลี่ยง แอบให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังแบบลับ ๆ วัดสันทรายคลองน้อยจึงเป็นศูนย์ประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ เป็นสถานที่ให้ชาวบ้านมาพูดคุยและมาพบปะกัน สถานการณ์ตอนนั้นเริ่มเป็นที่จับตามองของชาวบ้านในชุมชน มีการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่มุมต่าง ๆ ถึงการออกมาเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์และรักษาผืนป่าแห่งนี้ ในตอนนั้นยังไม่มีชื่อกลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการ แต่ชาวบ้านรู้จักกันในนามกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 12 คน ในจำนวนสมาชิกรุ่นลี้วนเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเรียกว่า เป็นน้อย เป็นหนาน คือ เป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาก่อนทั้งสิ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเคารพนับถือ เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้ที่ไม่เคยสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้ใด ต่อมากลุ่มนี้ได้ตั้งเป็นชมรมน้อย หนาน เพื่อให้การสนับสนุนกิจการของวัด และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยมีนายสุทัศน์ ลือชัย เป็นแกนนำชมรม “การตั้งกลุ่มตอนนั้นก็ได้ไม่ได้หมายถึงการตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ แต่คนในกลุ่มต่างก็รู้กันเองว่าเราเป็นกลุ่มน้อย-หนาน คนส่วนใหญ่ที่อยู่ในกลุ่มก็เคยบวชอยู่ที่วัดนี้ทั้งนั้น” นอกจากนี้นายสุทัศน์ ลือชัย ยังเล่าต่อว่า เวลาที่มีการพัฒนากิจกรรมหรือมีงานอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชนชาวบ้านก็ให้กลุ่มนี้เป็นกำลังในการช่วยงานในชุมชน

ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ ป่าเวียงดั่ง ประกอบด้วย 6 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการบุกรุกป่าและทำลายระบบนิเวศ อันเนื่องมาจากธุรกิจสวนสัมขนาดใหญ่ แต่ชาวบ้านก็ยังไม่มีการตื่นตัวต่อภัยอันตรายที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด เพราะยังไม่เห็นปัญหา ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน “ธรรมชาติบ้านนอกมีปืนแก๊ป ก็ออกไปยิงนก ยิงหนู นอกจากนี้ตอนนั้นยังรับจ้างลากไม้จากป่าอีกด้วย เผลอ ๆ ก็นำไม้ไปขายด้วย” เป็นการเล่าของนายบุญรัตน์ บุญชาญ เมื่อครั้งอดีตที่ยังนำทรัพยากรจากป่าไม้มาขาย โดยไม่เคยคาดคิดว่ามันจะมีวันหมด “ตอนนั้นคิดว่า ถ้าเราไม่หยุดป่าเราจะหมด ประกอบกับกลุ่มเวียงดั่งก็มีการอนุรักษ์ จึงหยุดและเข้ากลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่ง” ปัจจุบันนายบุญรัตน์ บุญชาญ เป็นแกนนำคนสำคัญในการอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งร่วมกับคนอื่น ๆ ในละแวกนั้น

จนกระทั่งชาวบ้านได้มีโอกาสมาปฏิบัติธรรมร่วมกันอยู่บนเนินเขาซึ่งเป็นป่าชุมชน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าคอยธาตุ โดยการนำของพระอธิการเอนก จันทปัญญา เจ้าอาวาสวัดคลองศิลา ซึ่งท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีแนวคิดการอนุรักษ์ป่าอยู่แล้ว วัดสันทรายคลองน้อยถือว่าเป็นศูนย์กลางทั้ง 6 ชุมชน เพราะในอดีตวัดยังไม่แพร่หลายอย่างในปัจจุบัน เวลาที่ชาวบ้านจะมาทำบุญก็จะเดินทางมาทำบุญที่วัดสันทรายคลองน้อย ชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชน ที่อยู่รอบป่าเวียงดั่งประกอบไปด้วย บ้านใหม่คลองน้อย หมู่ที่ 17 บ้านสันทรายคลองน้อย หมู่ที่ 6 บ้านปางผึ้ง หมู่ที่ 16 บ้านท่าสะแล หมู่

ที่ 11 บ้านโป่งดิบนอกหมู่ที่ 12 และบ้านโป่งดิบในหมู่ที่ 15 ในการร่วมทำบุญหรือมาปฏิบัติธรรมภายในวัดแห่งนี้ การปฏิบัติธรรมบนคอยธาตุนั้น ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสคุยกันถึงเรื่องป่า และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชน คอยธาตุนั้นเป็นเนินเขา เมื่อขึ้นไปอยู่ข้างบนก็สามารถมองเห็นทั้ง 6 ชุมชนรอบป่าได้เป็นอย่างดี ทุกคนที่ขึ้นมาปฏิบัติธรรมครั้งนั้นมองเห็นสภาพพื้นที่ป่าเวียงดั่งที่โคนบุงรุก ทำลายจนเกือบไม่เหลือให้ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยอย่างในอดีต ทำให้ชาวบ้านที่ขึ้นไปปฏิบัติธรรมบนคอยธาตุนั้นเกิดการพูดคุยเรื่องป่าระหว่างคนแต่ละรุ่นและชาวบ้านแต่ละชุมชน ซึ่งคนเฒ่าคนแก่ที่ปฏิบัติธรรมร่วมกันเล่าว่า ในสมัยของท่านนั้น ทรัพยากรมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีความหนาแน่นของป่าไม้มากกว่าปัจจุบัน แต่ปัจจุบันกลับพบว่ามีการบุกรุกทำลายป่าไม้เป็นจำนวนมาก

พระอธิการอนเนก จันทปัญญา ร่วมกับชาวบ้านในละแวกนั้นที่ขึ้นมาทำบุญบนคอยธาตุนั้น ได้ตกลงที่จะทำพิธีบวชป่าขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์และป้องกันการบุกรุกป่าของชาวบ้านและนายทุนในการขยายสวนส้ม โดยมีเหตุผลว่า ถ้าเป็นคนป่วยขั้นรุนแรงทางพระพุทธศาสนาจะต้องทำพิธีสืบชะตาหรือส่งคนนั้นไปบวชก็จะหาย ดังนั้นถ้าเรานำวิธีนี้มาประยุกต์ใช้กับป่าน่าจะเป็นการดี ทุกคนในที่นั้นก็เห็นด้วย

การบวชป่าเป็นการใช้แนวคิด ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เชื่อว่าการบวช เป็นการเปลี่ยนแปลงจากโลกใบหนึ่ง สู่อีกโลกใบหนึ่ง เมื่อนำวิธีการนี้มาบวชป่า เพื่อต้องการให้ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ได้เกิดความเกรงกลัวและยุติการบุกรุกป่าเวียงดั่ง ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านที่เข้ามาถางป่า ตัดต้นไม้ ก็ด้วยแรงจูงใจราคาขายที่สูงเท่าตัว ทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำ ดังนั้นจึงมีชาวบ้านหลาย ๆ คนที่เข้ามาลักลอบถางป่า ในตอนกลางคืนหรือ เข้ามาถางในป่าลึกที่ชาวบ้านทั่วไปเข้าไม่ถึง หลังจากนั้นก็ติดต่อให้นายทุนมาซื้อ เมื่อมีการบวชป่าจึงเป็นการสร้างความตระหนักผสมผสานกับความเชื่อเรื่องบุญ บาป นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีป่า ผีคอย ดันไม้ทุกต้น มีเจ้าของหรือเจ้าที่เป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง เมื่อป่าเหล่านี้ถูกบวชเรียบร้อยชาวบ้านก็ไม่กล้าที่จะตัดหรือมาถางป่าในบริเวณนั้น เพราะชาวบ้านเชื่อว่าถ้าใครที่ล่วงละเมิดตัดต้นไม้ในบริเวณที่บวชจะมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งเพราะป่าในบริเวณนั้นจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องดูแล

กิจกรรมการบวชป่าเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือจากชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชนที่อยู่รอบป่า แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนที่อยู่ในชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้านนั้นจะเข้าร่วมกิจกรรม รับรู้สถานการณ์ป่า รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทั่วถึง ตรงกันข้ามกับบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ กลับเป็นบุคคลส่วนน้อยถ้าเปรียบเทียบกับคนทั้งชุมชน มีเพียงแกนนำของแต่ละชุมชนเท่านั้น บางชุมชนก็เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ บางชุมชนก็เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ เมื่อมีการทำกิจกรรมบวชป่า และร่วมรับรู้สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังเกิดขึ้น ก็มีการจัด

ประชุมเพื่อสรุปการทำกิจกรรมและร่วมวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยมีพระอริการเอนก จันทปญโญ เป็นผู้ชักชวนชาวบ้านและเป็นแกนนำชุมชน ในการพูดคุยถึงสภาพป่าและปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรในชุมชน ที่ประชุมเห็นร่วมกันว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อเป็นผู้ขับเคลื่อนงานด้านนี้โดยเฉพาะ และเป็นผู้ติดตามสถานการณ์ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้สื่อสารกับชาวบ้านของตน ประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึก สร้างความตระหนักในเรื่องนี้ให้กับชาวบ้านทั้ง 6 หมู่บ้าน ผ่านหอกระจายข่าว หรือการประชุมหมู่บ้านของแต่ละชุมชน เพื่อเป็นการหาแนวร่วมและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านบางรายยังไม่ทราบถึงวิกฤติปัญหาในครั้งนี้

2.1 เป้าหมายและกิจกรรมของกลุ่ม

กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นด้วยแรงผลักดันจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนภายในชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อการค้าเนินชีวิตของชาวบ้าน เนื่องจากระบบทุนนิยมที่แพร่ขยายอย่างรวดเร็วเข้ามาภายในชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประกอบธุรกิจสวนส้มของนายทุน ซึ่งทำให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างนายทุนกับชาวบ้านมีความรุนแรงมากขึ้นทุกปี

ดังนั้นกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นจึงมีวัตถุประสงค์หลักในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยกระบวนการทางสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักการช่วยเหลือตัวเองเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ จากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง เอกสาร โครงการศึกษาผลกระทบการเกษตรเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่ (สวนส้ม) ลุ่มน้ำฝาง เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสัมภาษณ์พระอริการเอนก ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดงเป็นข้อดังนี้

1. เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าเวียงดงให้กลับมา มีความสมบูรณ์อีกครั้ง เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมทรัพยากรให้ประชาชนได้ใช้ในการดำรงชีวิตสืบต่อไปในอนาคต
2. เพื่อเป็นพื้นที่ในการช่วยเหลือ แก้ไขปัญหา ของชาวบ้านในชุมชนที่กำลังเผชิญในด้านต่าง ๆ ด้วยกระบวนการของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการร่วมกำหนดอนาคตของชุมชนด้วยพลังชุมชนเอง

3. เพื่อเป็นพลังทางสังคมในการเรียกร้อง ขอความช่วยเหลือ การสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรเอกชนและหน่วยงานราชการเพื่อเป็นทุนในการจัดการและใช้จ่ายในกลุ่มอนุรักษ์เวียงดิ่ง
4. เพื่อให้บุคคล กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มร่วมแลกเปลี่ยนบทเรียน ประสบการณ์การทำงาน ส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตและวิถีคิดเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชุมชน

2.2 องค์กรที่เข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

ในช่วงเริ่มต้นการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ชาวบ้านมีการดำเนินงานตามลำพัง ไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนกิจกรรม การดำเนินงานในช่วงต้นกลุ่มชาวบ้านใช้วิธีการระดมทุนจากสมาชิกภายในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ หรือ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรม ระยะเวลาเมื่อสื่อมวลชนเข้ามาทำข่าว และเสนอข่าวในแง่มุมต่าง ๆ ต่อสาธารณะชนทำให้กลุ่มชาวบ้านเป็นที่รับรู้ต่อสาธารณะในวงกว้าง ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และนิตยสารต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งระหว่างนายทุนสวนส้มกับชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน ทำให้หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุน ช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สนับสนุนงบประมาณการทำวิจัย ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 มีองค์กรเข้ามาสนับสนุนกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งพอประมวลสรุปได้ดังนี้

ชื่อองค์กร	รูปแบบการสนับสนุน	ผลที่เกิดขึ้น
มูลนิธิ กุ่มครอง สัตว์ป่าและ พรรณพืช แห่ง ประเทศ ไทยในพระ บรม	เข้ามาศึกษา พันธุ์พืช ร่วมกับ ชาวบ้านและ สนับสนุน ชาวบ้านใน รูปแบบของ ข้อมูล	ทำให้กลุ่มชาวบ้านมีความมั่นใจในการรวมกลุ่มมากขึ้นและทำให้กลุ่มตระหนักในเรื่องของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมากขึ้น โดยมีข้อมูลทางวิชาการมาสนับสนุน

<p>ราชินูปถัมภ์ (ภาคเหนือ ตอนบน)</p>	<p>ข่าวสาร ต่างๆ นอกจากนี้ ยังเป็น หน่วยงาน แรกที่เข้ามา ศึกษาและ ประสานงาน กับองค์กร เอกชนเพื่อ เข้ามา ช่วยเหลือ กลุ่ม ชาวบ้าน</p>	
<p>สถาบัน ชุมชน เกษตรกรรม ยั่งยืน</p>	<p>โครงการ พัฒนา ชุมชน เกษตรกรรม ยั่งยืนลุ่มน้ำ ฝาง เข้ามา สนับสนุน ให้ชาวบ้าน ทำ การเกษตร โดยไม่ใช้ สารเคมี โดย มีเจ้าหน้าที่ ประจำใน พื้นที่ให้การ แนะนำการ</p>	<p>เกิดกลุ่มเกษตรกรชีวภาพอนุรักษ์ซึ่งจะมีการทำการเกษตรด้วยปุ๋ยชีวภาพ และมีการรณรงค์ให้ประชาชนทั่วไปลดการใช้สารเคมีในการทำ การเกษตร</p>

	ทำเกษตรอินทรีย์และงบประมาณสนับสนุนบางส่วน	
ศูนย์การศึกษา นอก โรงเรียน อำเภอฝาง	เข้ามาส่งเสริมอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเข้าร่วมการทำกิจกรรมต่างๆของกลุ่มอย่างต่อเนื่องตลอดถึงเป็นที่ปรึกษา	กลุ่มมีข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนในอันที่จะตามสถานการณ์ภายนอกและมีพันธมิตรที่ช่วยประสานงานกับองค์กรรัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนการทำงานประสานงานกับองค์กรหน่วยงานราชการ เช่นเรื่องการทำหนังสือจดหมายเอกสารต่างๆ เป็นต้น
สำนักงาน กองทุน สนับสนุน การสร้าง เสริม สุขภาพ (สสส.)	สนับสนุนให้ชาวบ้านมีกระบวนการจัดการกับปัญหาด้วยวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดย สสส.สนับสนุนในเรื่องงบประมาณ	ทำให้กลุ่มมีงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและมีการทำกิจกรรมด้านการใช้วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นในการแก้ปัญหา

	และข้อมูล ทางวิชาการ เช่นการ อบรมให้ ความรู้แก่ แกนนำใน เรื่องต่าง ๆ	
สถาบันโพธิ ชาลัยวัด สวนดอก มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย วิทยา เขต เชียงใหม่	เข้ามา ศึกษาวิจัย และส่งเสริม ให้ชุมชนใช้ หลักพุทธ ธรรมในการ แก้ปัญหา	ทำให้ชุมชนนำหลักพุทธธรรมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เช่น การปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน นอกจากนี้ยังทำ ให้คณะสงฆ์อำเภอฝางเข้ามาสนับสนุนกลุ่มอย่างจริงจัง
สถาบัน พัฒนา องค์กร ชุมชน (พอช)	โครงการ ฟื้นฟูชุมชน ท้องถิ่น โดยให้ ชุมชนมี บทบาทใน การฟื้นฟู และรักษา ทรัพยากรใน ชุมชนของ ตน ซึ่งทาง โครงการได้ สนับสนุน งบประมาณ และเป็นพี่	ทำให้ชุมชนมีงบประมาณในการจัดการและการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดถึงมีการทำงานที่เป็นรูปแบบและการจัดการที่ลงตัวมากขึ้น

	เลียงให้ คำปรึกษา กับชาวบ้าน	
--	------------------------------------	--

องค์กรที่เข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งนั้น มีความหลากหลาย ทั้งในรูปแบบ ช่องทางการเข้ามาสนับสนุน และวิธีการ จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. องค์กรที่เข้ามาสนับสนุน โดยรู้จักกลุ่มผ่านสื่อต่าง ๆ แล้วเข้ามาศึกษาเรียนรู้จนพัฒนาเป็น โครงการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านกำลังเผชิญอยู่ เช่น สถาบัน โภชียาลัยที่เข้ามาศึกษาและทำวิจัยเพื่อส่งเสริมให้กลุ่มได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา

2. จากการประสานงานติดต่อของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เพื่อต้องการให้เข้ามาสนับสนุนงานอย่างใดอย่างหนึ่งของกลุ่ม เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอฝาง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ (สสส.)

องค์กรที่เข้ามานั้นส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อการเข้ามาสนับสนุนงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งเป็นหลัก แต่อาจจะมียุทธศาสตร์หรือเป้าหมายรองเป็นชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน เช่น เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ แต่โดยส่วนใหญ่กลุ่มเหล่านี้ก็เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งอยู่แล้ว

2.3 กิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เป็นกลุ่มที่ชาวบ้านมีการรวมตัวทำกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยกระบวนการของชาวบ้านเอง ซึ่งการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา กลุ่มชาวบ้านดำเนินกิจกรรมภายใต้วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาของชาวบ้าน โดยมีการประยุกต์ระหว่างพิธีกรรม ความเชื่อ และความศรัทธาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชุมชน

ในการทำกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพทรัพยากรของชุมชน ภายใต้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เป็นกิจกรรมในช่วงเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2536 กลุ่มเห็นว่าป่าของชุมชนเริ่มหายไปจากชุมชนทุกปี อันเนื่องจากปัจจัยภายในชุมชนคือ ชาวบ้านที่บุกรุกทำลายป่าและปัจจัยภายนอก คือ กลุ่มบุคคลและนายทุนที่เข้ามาจับจองและรับซื้อที่จากชาวบ้าน การบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำเป็นการใช้พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยกิจกรรมการบวชป่าก็คือ การต่ออายุของป่าและแม่น้ำ ป่าที่ชาวบ้านบวชทำให้คนในชุมชนไม่กล้าเข้ามาตัดไม้และบุกรุกป่า เพราะว่าต้นไม้ที่บวชแล้วนั้นชาวบ้านเชื่อว่า เป็นต้นไม้ของพระสงฆ์ของพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดเข้าไปตัดก็หมายถึงเป็นผู้ทำลายพระพุทธศาสนา ซึ่งก็ทำให้ชาวบ้านเกิดการเกรงกลัวต่อบาป และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ป่าแห่งนั้นสามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้ ดังนั้นการบวชป่าหรือการสืบชะตาแม่น้ำ จึงเป็นการต่ออายุของป่าและแหล่งต้นน้ำของชุมชน

ห้องเรียนธรรมชาติ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่กลุ่มมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน โดยการนำเด็กและเยาวชนพร้อมครูภูมิปัญญา เข้าไปศึกษาทรัพยากรธรรมชาติด้วยการเดินป่า เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักและเข้าใจทรัพยากรในชุมชน ตลอดจนปลูกฝังจิตสำนึกในการรักและเกิดความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการออกไปศึกษาธรรมชาติ เดือนละ 2 – 3 ครั้ง โดยมีพระอธิการอนเนก เป็นผู้นำเด็ก ๆ เข้าไปศึกษาป่าวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ ซึ่งตรงเป็นวันหยุดของเด็กและเยาวชน ในการเข้าศึกษาแต่ละครั้ง เด็กและผู้เข้าไปศึกษาจะต้องมีการห่อข้าวเข้าไปกินร่วมกันในป่า ระหว่างทางท่านก็จะเล่านิทานบ้าง เล่าให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่า เมื่อครั้งอดีตบ้าง นอกจากนี้ทรัพยากรที่สำคัญที่เด็กควรจะต้องรู้ก็คือ การให้เด็กได้มีความรู้ในเรื่องยาสมุนไพร เพื่อนำมาบำบัดและสามารถนำมาใช้ได้เมื่อมีความจำเป็น ทำให้เด็กสนุกกับการเดินป่า และเกิดการเรียนรู้ระหว่างการทำกิจกรรม เช่น เรื่องของยาสมุนไพร การใช้ชีวิตในป่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และป่าชุมชน เป็นต้น

การเฝ้าระวังและตรวจสอบสภาพป่า เป็นวิถีประจำวันของชาวบ้านในกลุ่มทั้ง 6 ชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมประจำวันอยู่ในป่า เช่น ปลูกข้าว ล่าสัตว์ เก็บพืชผักสมุนไพรต่าง ๆ และชาวบ้านบางส่วนก็ออกไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควายในป่า จำนวนคนกลุ่มนี้จะเป็นผู้เฝ้าระวังและตรวจสอบสภาพป่าเวียงดั่ง ว่าบริเวณไหนของป่าถูกนายทุนหรือชาวบ้านบุกรุกเมื่อพบเห็นสิ่งผิดปกติก็จะแจ้งให้กับคณะกรรมการกลุ่มลงไปตรวจสอบดำเนินการแก้ไข เช่น เข้าไปเจรจากับผู้บุกรุก หรือในกรณีที่ผู้บุกรุกไม่ยอมรับก็แจ้งให้กับเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องเข้ามาสอบสวนหาผู้กระทำความผิดเพื่อลงโทษ ซึ่งในกรณีนี้ทางคณะกรรมการกลุ่มก็มีการติดตามการดำเนินคดีของเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้ข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ในการดำเนินคดีประกอบการพิจารณา

รับเรื่องร้องเรียนหรือช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน ในพื้นที่อื่น ๆ สภาพปัญหาการบุกรุกทำลายป่า เพื่อการทำการเกษตรสวนสัมขนาดใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านขาดแคลนน้ำ ดินเสื่อมสภาพเนื่องการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ปรากฏการณ์นี้พบเห็นทั่วไปใน 3 อำเภอ คือ อำเภอฝาง อำเภอแม่อาย อำเภอไชยปราการ ลำพังชาวบ้านที่เดือดร้อนในชุมชนคงไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาหรือจัดการกับปัญหาได้ โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่คนในชุมชนขาดความสามัคคี และมีความคิดเห็นที่ต่างกัน ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว จึงต้องเข้ามาปรึกษาและขอความช่วยเหลือจากกลุ่มเวียงดั่ง เมื่อกลุ่มได้รับการติดต่อหรือมาปรึกษาปัญหาดังกล่าว กลุ่มเวียงดั่งก็ลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และจัดเวทีให้ชาวบ้านได้พูดคุย และหาทางออกกับปัญหาด้วยคนในชุมชนเอง ส่วนกลุ่มเวียงดั่งก็จะเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง เช่น การสนับสนุนงบประมาณ ในกรณีที่มีงบประมาณสามารถจัดการได้ หรือเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ สร้างความตระหนักให้กับชาวบ้านที่ยังขาดการตื่นตัวหรือไม่ใส่ใจกับเรื่องสภาพแวดล้อม และกลุ่มจะเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ปฏิบัติธรรมในวันพระ ในวิถีของชาวบ้านชนบทนั้นยังมีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น และอยู่ในสำนึกของชาวบ้านจนยากที่จะแยกจากกัน ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญ เช่น วันพระ หรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วิสาขบูชา มาฆบูชา ฯลฯ ชาวบ้านก็จะเข้ามาปฏิบัติธรรมรักษาศีลนอนวัด 1 วัน กับ 1 คืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ก็จะมีชาวบ้านเข้ามารักษาศีลจำนวนมากเป็นพิเศษ ชาวบ้านที่เข้ามารักษาศีลในแต่ละครั้งประมาณ 30 – 35 คน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้สูงอายุ แต่ถ้าวันพระที่ตรงกับวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ ก็จะมีเด็กและเยาวชนเข้าทำกิจกรรมร่วมด้วย การทำกิจกรรมดังกล่าวเป็นความศรัทธาและความสมัครใจของชาวบ้าน บางคนก็เข้ามาทำวัตรสวนมนต์แล้วก็กลับโดยไม่ได้นอนที่วัด นอกจากจะเข้ามาปฏิบัติธรรมรักษาศีลแล้ว ก็จะมีกิจกรรมทำร่วมกัน เช่น การออกไปเยี่ยมชุมชนต่าง ๆ เพื่อเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน ซึ่งในกิจกรรมนี้ชาวบ้านเรียกว่า ธรรมะสัญจร

สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ในกระบวนการทำงานของกลุ่มชาวบ้านนั้นมีแก่นอยู่ที่วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อน ให้ชาวบ้านมีความสามัคคีและเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่สร้างให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น การเคารพธรรมชาติ การอยู่กับธรรมชาติด้วยการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนกำลังถูกเบียดบังให้ลดบทบาทและความสำคัญลง กลุ่มจึงพยายามรักษาและสืบทอดให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้สืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษ เช่น การตีกลองสะบัดชัย การฟ้อนเล็บในฉบับเมืองฝาง, การเรียนตัวเมือง (ภาษาล้านนา), คนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซอ ซึง และการรำดาบ เป็นต้น

ลานน้ำชาแก้ปัญหาชุมชน กิจกรรมนี้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เพราะชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน จะเข้าในวัดเป็นประจำ ทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็นซึ่งเวลาที่ลานน้ำชาแก้ปัญหาชุมชนตรงนี้จะเป็สถานที่ให้ชาวบ้านเข้ามานั่งคุย ปรึกษาปัญหาต่างๆ โดยท่านเป็นผู้เตรียมน้ำร้อน น้ำชา ให้กับชาวบ้านที่เข้ามาในวัดตลอดวัน ปัจจุบันกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เข้ามาพูดคุยโดยไม่ต้องมีใครมาชวน หรือเชิญให้มาแต่มาด้วยความรู้สึกอยากมาในแต่ละวัน ตอนเช้าก่อนที่ชาวบ้านจะออกไปทำงานแต่ละวันก็จะมีแกนนำกลุ่มประมาณ 7-8 คนเข้ามาค้มน้ำชาและพูดคุยกันประมาณ 1-2 ชั่วโมงก่อนที่จะออกไปทำงาน ซึ่งเวทินี้ถือว่าเป็นเวทีการติดตามข้อมูลข่าวสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองอีกด้วย

กิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงค้ง มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างตระหนักรู้และจิตสำนึกให้กับชาวบ้าน เด็กและเยาวชนในชุมชน เพื่อป้องกันการใช้ทรัพยากรอย่างขาดสติอันนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าการศึกษาหรือการอนุรักษ์หมายถึงการไม่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าโดยเด็ดขาด การอนุรักษ์และการรักษาในที่นี้ หมายถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนสูงสุด ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมาว่ามีผลกระทบทางบวกหรือทางลบมากน้อยแค่ไหน ซึ่งถ้าชาวบ้านมีหลักเกณฑ์การใช้ทรัพยากรย่อมมีความเกื้อกูลกันระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับชาวบ้านในละแวกนี้ การทำกิจกรรมในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงค้งใช้เงื่อนใจทางวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง เช่น เทศการพิธีกรรม วันสำคัญต่างๆ ความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของชาวบ้าน เพื่อให้การทำกิจกรรมมีความสอดคล้องกับโลกทัศน์วิถีการมองโลกของชาวบ้าน นอกจากนี้จะไม่สร้างความขัดแย้งทางความคิดกับชาวบ้านแล้วยังเป็นเงื่อนใจให้ประชาชนได้ร่วมตัวทำกิจกรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย

2.4 บทบาทของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงค้งในการแก้ไขปัญหา

ปัญหาที่ชาวบ้านกำลังเผชิญอยู่เป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน มีนายทุนและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับผลประโยชน์มากมาย แต่ในขณะที่ชาวบ้านในตำบลเวียง จำนวน 6 หมู่บ้าน ได้รับผลกระทบจากการทำสวนสัมขนาดใหญ่ และถูกหน่วยงานราชการหรือบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมเรียกร้องให้เป็นผู้เสียสละ และยุติการเคลื่อนไหว การทำกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ให้นายทุนและผู้ประกอบการสวนสัมสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างเต็มที่ เพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ เนื่องจากธุรกิจสวนสัมนำรายได้เข้ามาสู่ประเทศอย่างมหาศาล ตรงจุดนี้เองสร้างความสับสนให้กับผู้รับข้อมูลข่าวสารทางสื่อเป็นอย่างมาก

ดังนั้นหลาย ๆ หน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน จึงมองชาวบ้านที่ออกมาเคลื่อนไหวว่าเป็นกลุ่ม NGO หรือ ถูกกลุ่ม NGO เข้ามาปลุกกระดมชาวบ้านให้ออกมาเรียกร้อง และต่อสู้กับนายทุนเพื่อต้องการให้รัฐและองค์กรภายนอกสนใจ ตลอดถึงได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากกระแสการเรียกร้องให้กลุ่มชาวบ้านมีความเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่แล้วยังมีการขัดขวางการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้าน จากนายทุนทุกรูปแบบ เช่น การปล่อยใบปลิวโจมตีแกนนำว่า รับเงินจากนายทุนจำนวนหลายล้านบาท หรือการปล่อยข่าวว่าประธานกลุ่มเป็นพระสงฆ์ที่ไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา เนื่องจากทำผิดพระธรรมวินัยของสงฆ์อย่างรุนแรง ซึ่งเป็นกลยุทธ์การทำลายความเป็นกลุ่มชาวบ้านลง แต่เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านและกลุ่มได้เผชิญมาอย่างหมดสิ้น แม้กระทั่งการชุมนุมเพื่อเอาชีวิตของแกนนำชาวบ้าน จากบุคคลลึกลับก็มีมาเป็นระยะ ดังเช่นนายสุทัศน์ ลือชัย เลขากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งบอกว่า ถ้ามีธุระเดินทางกลางคืนไปที่ต่างๆ จะต้องเปลี่ยนรถจักรยานยนต์ เพื่อความปลอดภัย เพราะฉะนั้นฝ่ายที่คิดร้ายต่อเรา อาจจะจำเสียงรถได้ อาจจะเกิดอันตรายต่อตน เรื่องราวเหล่านี้บ่อยคนนักที่รู้และเข้าใจสถานการณ์ในชุมชนได้ ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านก็สามารถจัดการกับปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ และดำเนินกิจกรรมได้ตามปกติ ทั้งนี้เนื่องจากมีกลุ่มความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่นและมีการจัดการองค์กรอย่างลงตัว กลุ่มเวียงดั่งมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนสามารถประมวลได้ดังนี้

1. สร้างอำนาจการต่อรองและเกิดพลังในการจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

อย่างมีประสิทธิภาพกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งคือกลุ่มอำนาจของชาวบ้านที่สามารถเข้าถึงและจัดการกับปัญหาได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามาช่วยสนับสนุนส่งเสริมและเข้ามาดูแลเอาใจใส่กับปัญหานี้อย่างจริงจัง การเรียกร้องในลักษณะกลุ่มจะได้รับความสนใจจากหน่วยงานราชการและสื่อมวลชนอย่างยิ่ง เพราะบทเรียนจากการดำเนินงานที่ผ่านมาของกลุ่มชาวบ้านพบว่า การไปยื่นเรื่องขอความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐให้ลงมาแก้ปัญหาในพื้นที่ลำปางเพียงแกนนำ 2 – 3 คน จะถูกตั้งคำถามว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เดือดร้อนจริงหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงปัญหาของคนกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชนเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ได้ได้รับการสนองตอบเท่าที่ควร แต่การเรียกร้องในลักษณะกลุ่มจะทำให้มีการเจรจาและจัดการกับปัญหาได้ เช่น กลุ่มชาวบ้านเรียกร้องให้มีการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรมระหว่างชาวบ้านกับนายทุนสวนส้ม การเรียกร้องให้นายทุนลดการใช้สารเคมีในสวนส้ม ฯลฯ ถึงแม้ว่าการเรียกร้องของชาวบ้านจะไม่สำเร็จผลทุกอย่าง แต่อย่างน้อยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือนายทุนเองก็มีการตอบสนองและปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตในทางที่ดีขึ้น

2. เป็นเวทีการสื่อสารระหว่างสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนมีความซับซ้อน และมีบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การเกิดปัญหาในแต่ละครั้ง ชาวบ้านจะใช้เวทีประชาคมหมู่บ้าน หรือใช้พิธีกรรมมาประสานความขัดแย้งที่เกิดขึ้น นั้นหมายถึงเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านมีการพูดคุยและอภิปรายหาทางออกร่วมกันกับปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนแล้ว ยังเป็นช่องทางการสื่อสาร กระจายข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นการป้องกันความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทำให้ผู้รับข่าวสารแต่ละครั้งมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เกิดการเข้าใจผิดในประเด็นและเรื่องราวต่าง ๆ ดังนั้นกลุ่มชาวบ้านจึงเป็นพื้นที่สาธารณะที่จะสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับบุคคลภายนอกได้รับรู้เรื่องราว กลุ่มชาวบ้านยังเป็นเวทีการสื่อสารระหว่างชาวบ้าน ดังกรณีที่แกนนำของกลุ่มถูกฝ่ายนายทุนให้ร้ายว่า เป็นผู้รับเงินจากนายทุนและนำงบประมาณไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว แกนนำกลุ่มชาวบ้านก็ใช้เวทีตรงนี้ในการชี้แจงทำความเข้าใจและซักถามถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ยังไม่เข้าใจก็จะทำให้ปัญหาคลี่คลาย สมาชิกกลุ่มมีความเข้าใจตรงกันมากขึ้น

3. พื้นที่การเรียนรู้ของสมาชิกในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง การเรียนรู้ถือว่าเป็นหัวใจของกลุ่ม เพราะการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน จะเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที ทั้งนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความมั่นคง เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในระดับของกลุ่มและระดับบุคคล ซึ่งในกลุ่มจะมีพื้นที่สาธารณะให้ชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละคน และเป็นเวทีให้ชาวบ้านในสมาชิกมีกระบวนการย่อยองค์ความรู้ หรือที่เรียกอีกอย่างว่าเป็นการไตร่ตรอง ทบทวนร่วมกันระหว่างสมาชิก ทั้งนี้การเรียนรู้นอกจากสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมกลุ่มเองแล้ว สมาชิกภายในกลุ่มยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวันได้ จึงกล่าวได้ว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้กลุ่มมีการปรับตัว และสร้างรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้วิธีการเรียนรู้และรูปแบบการเรียนรู้ของกลุ่มหรือระดับปัจเจกบุคคล ผู้วิจัยจกกล่าวอย่างละเอียดในบทต่อไป

4. เพื่อระดมทุนและขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรภายนอกชุมชน การดำเนินกิจกรรมในกลุ่ม มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการใช้งบประมาณเพื่อขับเคลื่อน แผนงาน โครงการ กิจกรรม หรือสร้างเครื่องมือต่าง ๆ ในการปลูกจิตสำนึกสร้างความตระหนักให้กับผู้คนในชุมชนกิจกรรมแรก ๆ ของกลุ่มคือ กิจกรรมการบวชป่า โดยชาวบ้านมีการระดมทุน ระดมงบประมาณของสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากสมาชิกเป็นอย่างดี แต่เมื่อกลุ่มมีการพัฒนาและขยายตัวมากขึ้น การระดมทุนภายในกลุ่มไม่เพียงพอต่อการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง จึงทำให้การดำเนินงานในช่วงหลังสะดุดลง และขาดการต่อเนื่อง ดังนั้น

แกนนำกลุ่มชาวบ้านจึงทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และองค์กรอื่นๆ ที่เปิดรับโครงการทั่วไป ทั้งนี้การเขียนโครงการแต่ละครั้งก็ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากภาคีกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มภายนอกชุมชนที่เข้ามาให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ในส่วนงบประมาณการสนับสนุนการทำกิจกรรมของชาวบ้านมี 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่ 1 เป็นการทำให้โครงการขึ้นมาเพื่อเสนอต่อแหล่งทุนในการทำกิจกรรม ลักษณะที่ 2 คือ การที่องค์กรหรือหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนโดยที่ไม่ต้องทำโครงการขึ้นมาทั้งนี้แต่ละแหล่งทุนก็มีเงื่อนไข การให้ทุนสนับสนุนที่แตกต่างกัน ซึ่งกลุ่มชาวบ้านมีที่เล็งเห็นในพื้นที่เป็นนักพัฒนาเข้ามาให้การช่วยเหลือในแง่ของข้อมูลข่าวสารและทำความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอไม่เป็นอุปสรรคปัญหาแต่อย่างใด

5. เป็นพื้นที่ในการระดมความคิดเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ในการจัดการทรัพยากรและปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาวบ้านผ่านเวทีของกลุ่มนั้น ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ปราศจากการครอบงำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้เป็นการกำหนดทิศทาง ให้ชาวบ้านสามารถอนาคตของตนเองและชุมชน ได้โดยไม่ถูกกำหนดจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรภายนอก ที่ต้องการให้ชุมชนเป็นไปตามความต้องการของรัฐ ดังนั้นพื้นที่ตรงนี้จึงเปรียบเหมือนกับการทำประชาคม ประชาสังคมของชาวบ้าน ในการพัฒนาชุมชนโดยเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะในการประชุมหรือการจัดเวทีแต่ละครั้งของกลุ่มชาวบ้าน แกนนำหรือประธานกลุ่มจะเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

ตอนที่ 3 การบริหารจัดการองค์กรกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ปราศจากการเข้าไปจัดตั้งขององค์กรหรือหน่วยงานใด ๆ จากภายนอก ซึ่งการก่อกำเนิดของกลุ่มมีปัจจัยมาจากสภาพสิ่งแวดล้อมทั้ง 6 ชุมชน กำลังเสื่อมโทรม ขาดความอุดมสมบูรณ์ดังอดีตที่ผ่านมา ภาพป่าเวียงดั่งในอดีตเป็นทรัพยากรป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านใช้ในการทำมาหากิน เก็บของป่าขาย ใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ปัจจุบันสภาพป่าได้กลายเป็นสวนส้มขนาดใหญ่กินพื้นที่เกือบทั้งดอย สภาพการณ์ในปัจจุบันกลับกลายเป็นการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ระหว่างนายทุนกับชาวบ้าน ซึ่งต่างฝ่ายก็มีวิธีการ มีกระบวนการในการแย่งชิงหรือการได้เปรียบในการนำมาซึ่งทรัพยากรที่หลงเหลืออยู่เพียงน้อยนิด ทางฝ่ายนายทุนก็ใช้กระบวนการทางกฎหมายและ

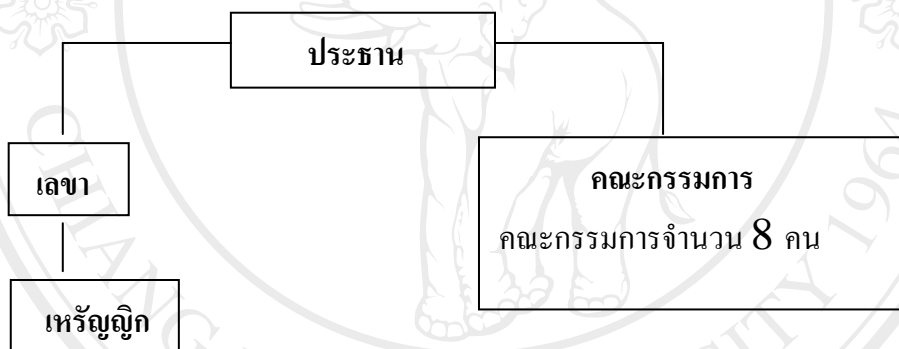
อำนาจเงินในการแข่งขันทรัพยากร เช่น การอ้างกฎหมายในการเข้าไปครอบครอง และใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในการถากถางป่า ใช้เครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ดูดน้ำจากหนองน้ำสาธารณะเข้าสู่สวนส้มของตน และใช้เงินว่าจ้างผู้มีอำนาจในท้องถิ่นเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับธุรกิจของตน ทางฝ่ายชาวบ้านเองก็ใช้มวลชนในการกดดัน และเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปจัดการ อ้างสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ครอบครองและเป็นเจ้าของมาชั่วอายุคน ซึ่งถือว่าเป็นมรดกจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา นอกจากสิทธิทางวัฒนธรรมแล้วการใช้กลุ่มภาคประชาชนต่าง ๆ ในการกดดันและสร้างพลังเพื่อต่อรองกับนายทุนในอันที่จะได้เข้าไปจัดการและครอบครองทรัพยากรที่เหลืออยู่

กลุ่มชาวบ้านถือว่ามีความสำคัญสูงสุดในการทำงานพัฒนาชุมชนปัจจุบัน เพราะเป็นพลังอย่างหนึ่งที่ทำให้คนนอกชุมชนไม่ว่าจะเป็นสื่อ หรือรัฐบาลเองเข้ามาช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่กับเรื่องนี้ อย่างจริงจัง ซึ่งปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งถือว่าเป็น กลุ่มชาวบ้านอย่างแท้จริงที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับกับปัญหาเฉพาะในพื้นที่ของตน ปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งมีภารกิจในการอนุรักษ์ป่า และฟื้นฟูสภาพป่าที่มีความเสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพสมบูรณ์อีกครั้ง ดังที่ได้กล่าวแล้วว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งเป็นกลุ่มโดยธรรมชาติ ดังนั้นย่อมมีความแตกต่างจากกลุ่มที่ถูกจัดตั้งโดยรัฐหรือเอกชน กระบวนการบริหารจัดการองค์กรของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะพุงให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ แก้ไขปัญหาตลอดถึงขยายกลุ่มออกไปจนมีสมาชิกเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน

จากการศึกษาการบริหารจัดการองค์กรกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง พบว่ามีกระบวนการการบริหารจัดการของกลุ่ม มีสอดคล้องและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติของชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชน กล่าวคือเป็นกลุ่มที่มีความยืดหยุ่นสูงและสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ความสัมพันธ์แบบพี่ แบบน้อง แม้ว่าพิจารณาจากลักษณะ โครงสร้างของกลุ่มตามแผนผังข้างล่างแล้ว อาจจะมีโครงสร้างเหมือนกับองค์กรทั่วไปที่มีประธานกลุ่ม คณะกรรมการ และฝ่ายต่าง ๆ ในการกำกับดูแลสมาชิกกลุ่ม แต่จากการเข้าไปศึกษาของผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการองค์กรของกลุ่มที่มีแผนผังการบริหารแบบนี้ เป็นเพียงโครงสร้างที่ทางกลุ่มจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นการสื่อสารกับองค์กรหรือบุคคลภายนอกเท่านั้น เช่น เพื่อการขอทุนสนับสนุนจากกองทุนต่าง ๆ เพื่อการนำเสนอต่อกลุ่มอื่นนอกชุมชน ซึ่งง่ายต่อการเข้าใจของบุคคลภายนอกชุมชน แต่ในแง่ธรรมชาติกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งจริงแล้ว กลับพบว่าเป็นการบริหารจัดการกลุ่มที่เรียกว่า องค์กรวัด ซึ่งเป็นลักษณะการจัดองค์กรที่ให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีคุณธรรม และอาวุโสในการเป็นผู้นำ ตามลำดับชั้นกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นองค์กรที่รวมตัวกันภายใต้ความศรัทธาในคุณงามความดี และความยุติธรรมเป็นพื้นฐาน

การจัดการองค์กรในลักษณะนี้ยึดตัวบุคคลเป็นหลัก ผู้ที่เป็นแกนนำคนสำคัญในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งก็คือ พระอธิการอนเนก จันทปัญโญ ซึ่งเป็นผู้ชักชวนชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิก และเป็นผู้สื่อสารให้ชาวบ้านได้เข้าใจสภาพปัญหาชุมชนจนเกิดความตระหนักห่วงแหนในทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเอง จนมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า ปัจจัยในการรวมกลุ่มเกิดจากพระอธิการอนเนก เพียงท่านเดียว ที่ทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่ม และดำเนินแผนงาน โครงการ กิจกรรมร่วมกัน แต่ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ สภาพปัญหาที่รุนแรงจนทำให้ชาวบ้านสัมผัสถึงปัญหาอย่างแท้จริง เกิดผลกระทบต่อชุมชนและตนเอง จนมีการรวมตัวเป็นกลุ่มเกิดขึ้นดังปรากฏในปัจจุบัน

3.1 การบริหารจัดการองค์กรแบบทั่วไป

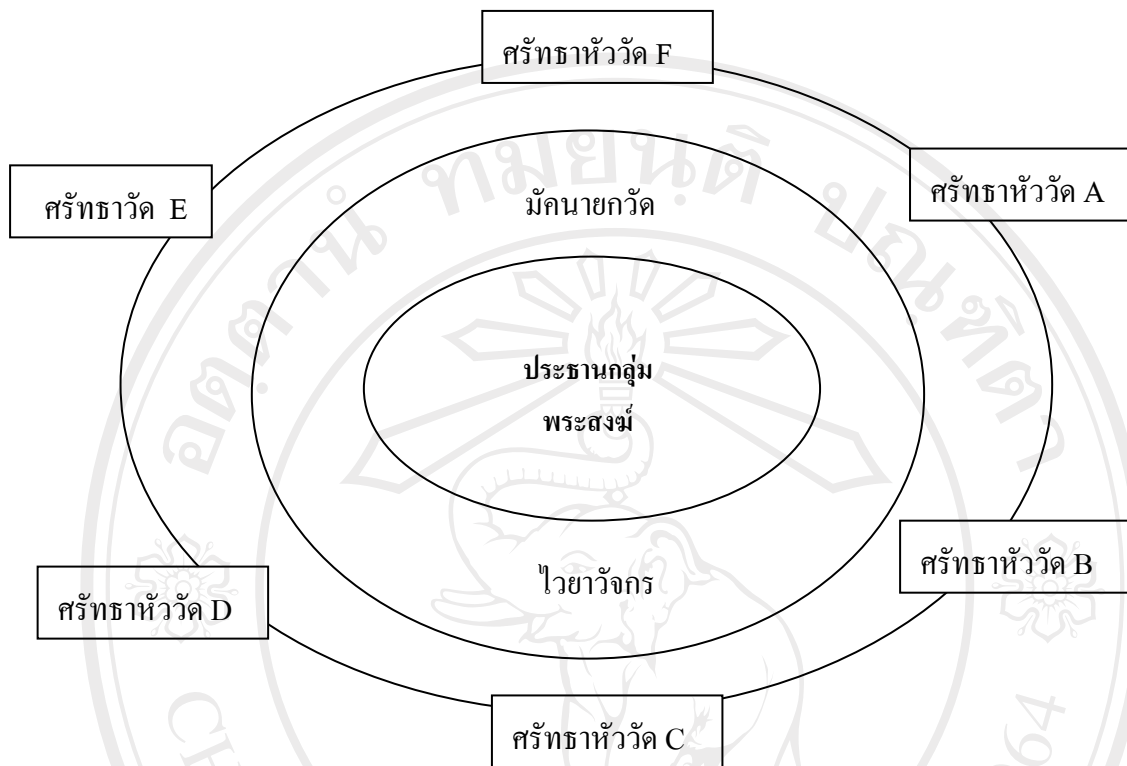
บทบาทของประธานในกลุ่ม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญตั้งแต่เริ่มแรกในการจัดตั้งกลุ่ม และช่วยพยุ่งให้กลุ่มมีการขยายความเจริญเติบโตขึ้น จนสามารถทำงานในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้จริง นอกจากนี้บทบาทในการก่อสร้างกลุ่มแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน ระหว่างสมาชิกกับสมาชิก คณะกรรมการกับสมาชิก รวมทั้งการชี้แจงและอธิบายกับบุคคลภายนอกถึงการทำกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งเป็นพระสงฆ์ จึงถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการดึงศรัทธาจากสมาชิกในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ให้มีความสามัคคีและมีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเอง โดยใช้แนวทางตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการแก้ปัญหา เช่น การใช้หลักความสามัคคีของชุมชน ใช้ความอดทนต่อการแก้ปัญหา ไม่แสดงอาการเกรี้ยวโกรธเมื่อเผชิญกับปัญหาจากฝ่ายนายทุน นอกจากนี้ยังพบอีกว่าทักษะชีวิตมีความสำคัญในการเป็นประธานกลุ่มกล่าวคือ การรู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอกชุมชน เช่น การติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชน และนำสิ่งที่ได้เหล่านี้มา

ใคร่ตรงให้ข้อมูลมีความเหมาะสมกับสมาชิกภายในกลุ่ม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการปรับตัวของสมาชิก นอกจากข่าวสารจากสื่อมวลชนแล้ว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นอย่างสม่ำเสมอก็เป็นบุคลิกที่ดีของประธานกลุ่มอย่างหนึ่ง เพื่อยกระดับความคิดและการวิเคราะห์ข่าวสารให้มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่อื่น ตลอดจนชุดความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน เป็นต้น

บทบาทของเลขาของกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นเลขา เป็นผู้ที่จะต้องชี้แจงอธิบาย หรือสามารถตัดสินใจแทนประธาน เนื่องจากประธานเป็นพระสงฆ์ซึ่งมีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมหรือทำงานในบางเรื่อง เช่น การทำกิจกรรมในพื้นที่ทางพระเรียกว่า อโคจร หรือในยามวิกาลพระสงฆ์ไม่สามารถเข้าไปได้ ผู้ที่ทำหน้าที่แทนก็คือเลขาของกลุ่ม ซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินกิจการใด ๆ ก็ได้ที่ได้รับมอบหมายจากประธาน ผู้ดำรงตำแหน่งเลขาของกลุ่มอนุรักษ์เวียงคังคือ นายสุทัศน์ ลือชัย ในอดีตเคยอุปสมบทเป็นพระสงฆ์และลาสิกขาออกมา ปัจจุบันเป็นหนาน ในความหมายที่ชาวบ้านเข้าใจทั่วไป ว่าเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์และมีความสามารถในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ความรอบรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนาความรู้เรื่องภาษาล้านนาสามารถอ่านและเขียนได้ ตลอดจนมีความสามารถทางด้านดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซอ ซึง เป็นต้น ทำให้เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ได้รับการนับถือจากชาวบ้านอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ นายสุทัศน์ ลือชัย ยังถือได้ว่าเป็นประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ผ่านเครื่องขยายเสียงของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนของอำเภอฝาง ทำให้สามารถสื่อสารชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ ของกลุ่มต่อสาธารณชนได้เป็นอย่างดี

บทบาทของคณะกรรมการกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มประกอบไปด้วยผู้นำจากหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน 6 หมู่บ้าน คือบ้านใหม่คลองน้อย หมู่ที่ 17 บ้านสันทรายคลองน้อย หมู่ที่ 6 บ้านปางผึ้ง หมู่ที่ 16 บ้านท่าสะแล หมู่ที่ 11 บ้านโป่งดิบนอก หมู่ที่ 12 บ้านโป่งดิบในหมู่ที่ 15 โดยคณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทในการประสานงานกับกลุ่มภายในชุมชนของตนเองและเป็นแกนนำสำคัญที่ขับเคลื่อนกลุ่มให้มีการทำงานอย่างแท้จริง โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการตัดสินใจร่วมกับประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มเป็นระยะ ๆ

3.2 การบริหารจัดการองค์กรกลุ่มแบบองค์กรวัด

การบริหารจัดการองค์กรแบบกลุ่มหัววัด ถือว่าเป็นการจัดองค์กรที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมของชุมชนในอดีตจริง ๆ โดยยึดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งในครั้งอดีตชาวบ้านในชุมชนมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน วัดเป็นสถานที่ให้การรักษาพยาบาลเมื่อชาวบ้านป่วยไข้ วัดเป็นสถานที่อนุเคราะห์สำหรับคนที่ตกทุกข์ได้ยาก วัดเป็นสถานศึกษาของกุลบุตร กุลธิดาในหมู่บ้าน เมื่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาาระบบการศึกษา การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทำให้วัดถูกลดบทบาทลง จนกระทั่งเหลือเพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านเท่านั้น แต่ทั้งนี้องค์กรวัดก็ยังมีการบริหารจัดการองค์กรในแบบดั้งเดิม ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในบางด้านเท่านั้น ด้วยความที่วัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่มีการเปลี่ยนแปลงช้ากว่าองค์กรอื่นทางธุรกิจ ไม่สามารถปรับโครงสร้างให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้ เช่น รูปแบบการศึกษาธรรมของพระภิกษุ หรือวิธีการเทศนา การสื่อสารในหลักธรรมเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจหลักธรรมและนำไปปฏิบัติยังมีน้อย ดังนั้นวัดจึงถือได้ว่าเป็นองค์กรที่ยังยึดระบบการบริหารจัดการแบบดั้งเดิมที่คงอยู่ในสมัยปัจจุบัน

บทบาทของประธานกลุ่ม การบริหารจัดการองค์กรลักษณะนี้หัวใจอยู่ที่การยึดตัวบุคคล หรือพระสงฆ์เป็นหลัก เป็นที่พึ่งทั้งด้านกายและจิตใจของสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกทุกคนล้วนให้ความเคารพและเชื่อฟังต่อประธานเป็นอย่างดี แม้ว่าการบริหารจัดการองค์กรลักษณะนี้สมาชิกในกลุ่มจะเคารพยำเกรง จนบางครั้งนำไปสู่การไม่กล้าพูด หรือแสดงความคิดเห็นในบางเรื่องแต่ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง เป็นพระสงฆ์ที่มีความเรียบง่ายและเป็นกันเองกับสมาชิก ท่านจะไม่ครอบงำสมาชิกเวลาที่ประชุมหรือมีการแลกเปลี่ยนเรื่องใดเรื่องหนึ่งในกลุ่ม เช่น ท่านจะเป็นผู้ตั้งคำถามและคอยกระตุ้นสมาชิกให้มีการแลกเปลี่ยนอย่างเป็นกันเอง นอกจากนี้ท่านยังสร้างพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านและสมาชิกได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกันเองอย่างเสมอภาค เช่น ลานน้ำชาแก้ปัญหาชุมชน ซึ่งท่านเตรียมน้ำชา กาแฟสำหรับชาวบ้านในตอนเช้าที่จะเข้ามาพูดคุยทุกเช้าที่วัดคลองศิลา ท่านเองก็จะนั่งอยู่ห่าง ๆ คอยฟังการพูดคุยของชาวบ้าน ซึ่งก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านพูดคุยในวงได้อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง นอกจากนี้ท่านยังไม่มีการจัดการเชิงอำนาจหรือการใช้คำสั่ง แต่เป็นลักษณะการโน้มน้าว ให้มีความเห็นคล้อยตามความเป็นจริงและนำไปสู่การปฏิบัติ อาศัยความเชื่อความศรัทธาในความดีเป็นแกนกลางสำคัญ

บทบาทของมัคนายกวัด มัคนายกวัดเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม และสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของประธานกลุ่มที่นำเรื่องราวต่าง ๆ บอกกล่าวให้กับสมาชิกในกลุ่มทราบ นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ เป็นผู้ที่คอยอุปัฏฐากดูแลและปกป้องพระสงฆ์เมื่อยามมีภัย นายสุทัศน์ ลือชัย ถือว่าเป็นมัคนายกวัดสันทรายคลองน้อย เมื่อครั้งอดีตนายสุทัศน์ ลือชัย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าลุงหนาน เคยอุปสมบท เป็นพระสงฆ์ และได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดแห่งนี้ ท่านเป็นคนที่มีความรู้ความชำนาญในด้านพิธีกรรม และมีภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น การเขียนตัวล้านนา มีทักษะการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น สะล้อ ซอ ซึง จนกระทั่งลาสิกขาออกมาในปี พ.ศ. 2523 ทำงานเป็นนักการภารโรงประจำโรงเรียนบ้านสันทรายคลองน้อย แม้ว่าตัวท่านจะลาสิกขาออกมามีอาชีพเป็นฆราวาสแล้วก็ตาม แต่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็ยังไม่เสื่อมคลาย ดังนั้นท่านจึงเข้ามาปฏิบัติธรรมและเป็นมัคนายกวัดคลองศิลา ซึ่งเป็นวัดที่พระอธิการอเนก ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งรูปปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่อจากท่านจนกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ที่ชักนำเด็กและเยาวชนเข้ามาเรียนพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ และนำเด็กเยาวชนสวดมนต์ให้พระในวันธรรมสวนะหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นครูภูมิปัญญาคนหนึ่งในกลุ่มคนที่ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี

ในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ท่านเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการประสานงานหรือประชาสัมพันธ์ให้กับเด็ก ๆ และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นผู้ทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูลในคราวประชุม

ต่าง ๆ ของกลุ่ม ปัจจุบันลุงหนานมีอายุ 55 ปี ซึ่งจะออกไปประชุมและเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอื่น แทนประธาน และเป็นวิทยากรบรรยายในเรื่องของการจัดการป่าและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแก่กลุ่มต่าง ๆ ที่สนใจและเข้ามาศึกษาดูงาน ๆ การทำหน้าที่ของมัคทายกวัดจะไม่ยึดตัวบุคคลแบบตายตัวเหมือนประธาน แต่จะมีการผลัดเปลี่ยน และแลกเปลี่ยนแทนกันได้ในเวลาที่ดีภารกิจอย่างอื่น ที่ผ่านมานอกจากลุงหนานสุดทำหน้าที่เป็นมัคทายกแล้ว ยังมีบุคคลอื่น ๆ ที่เป็นมัคทายก เช่น ลุงหนานสว่าง แก้วใจดีอีกด้วย

บทบาทคณะกรรมการในกลุ่ม คณะกรรมการคือบุคคลที่เป็นตัวแทนจากชุมชนต่างๆ ทั้ง 6 ชุมชน ซึ่งบางหมู่บ้านเป็นทั้งผู้นำโดยธรรมชาติ และบางหมู่บ้านเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ ซึ่งกระบวนการคัดเลือกคณะกรรมการนั้นใช้ประเด็นความรู้ความสามารถของบุคคลเป็นหลัก นอกจากนี้ยังจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนเป็นอย่างดี เป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพให้ความเชื่อถือ และไม่มีประวัติค้างพร้อย ในเรื่องการตัดไม้ทำลายป่าหรือเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการทำลายทรัพยากรของชุมชน นอกจากนี้ยังต้องไม่มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์ใด ๆ กับนายทุนสวนส้มเป็นอันขาด และมีจิตวิญญาณที่จะทำงานนี้อย่างจริงจัง

บทบาทหลักของคณะกรรมการกลุ่มคือ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารบอกเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมหรือแจ้งสถานการณ์ในกลุ่ม นอกจากนี้ยังเป็นแกนนำในการออกมาทำกิจกรรมทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร นอกจากนี้ยังช่วยสอดส่องดูแลการตัดไม้ทำลายป่าและแจ้งสถานการณ์ให้กับกลุ่มได้ทราบในคราวประชุมประจำเดือน หรือผ่านการพูดคุยทางโทรศัพท์ในกรณีที่มีเรื่องเร่งด่วน ต้องรีบสื่อสารให้กับประธานกลุ่มได้ทราบเรื่องทันที

3.3 บุคลิกลักษณะของแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

แกนนำกลุ่มคือกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนากลุ่มให้เจริญเติบโตและขยายกลุ่มไปตามชุมชนต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มมีพลังในการต่อรอง เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้ามาจัดการทรัพยากรของตนเองได้ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงพลังให้กลุ่มนายทุนเห็นว่าทรัพยากรที่อยู่ในชุมชนนั้น ชาวบ้านทุกคนมีส่วนในการอนุรักษ์ รักษาและเป็นผู้ใช้ประโยชน์ไม่ใช่เพียงการใช้ประโยชน์เพียงในแง่ของธุรกิจเท่านั้น นอกจากนี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาแล้ว แกนนำอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ยังเป็นผู้ที่สื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ของกลุ่มให้คนภายนอกได้รับรู้จนกระทั่งมีองค์กรพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชนเข้ามาทำข่าวและศึกษาเป็นจำนวนมากนอกจากนี้กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ยังเป็นกลุ่มที่ให้

ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก เช่น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง ตลอดถึงการกำหนดทิศทางในการทำงาน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ลักษณะหนึ่งของแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งคือ การพยายามสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกให้มากที่สุด เช่นการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นจะต้องมีการประชุมหรือสื่อสารเรื่องราวนั้นให้สมาชิกทุกคนได้รับรู้ก่อนที่จะตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาถึงประวัติและบุคลิก ลักษณะสำคัญของแกนนำในกลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่ง เพื่อให้เห็นวิถีคิด วิถีทำงาน ที่ทำให้สมาชิกกลุ่มชาวบ้านนั้นสามารถเข้ามาจัดการทรัพยากรที่อยู่ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน แกนนำดังกล่าวมีบุคลิกลักษณะดังนี้

1. พระอริการอนก จันทบุญโญ ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

หลังจากท่านเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนสันทรายคลองน้อย ท่านก็ได้เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณรตามความเชื่อของคนในชนบทคือบรรพชาเพื่อทดแทนบุญคุณของมารดา โดยมีพระครูโสภณเจติยาราม เจ้าคณะอำเภอฝาง วัดเจดีย์งาม เป็นพระอุปัชฌาย์และได้อาศัยจำพรรษาอยู่ที่วัดคลองศิลา ท่านได้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนจบชั้นเอกแล้วก็ได้อ่านหนังสือให้กับพระภิกษุ สามเณรหลังจากที่เรียนจบแล้ว นอกจากนี้ท่านก็ได้ทำงานร่วมกับชุมชน โดยการช่วยชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้าน โรงเรียน สถานที่สาธารณะต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน

ในปี พ.ศ. 2523 ท่านมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ท่านจึงได้เข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อของคนล้านนาที่บวชเป็นสามเณรนั้นจะทดแทนบุญคุณเฉพาะมารดา ในขณะที่จะทดแทนบุญคุณของบิดาได้จะต้องเข้ารับการอุปสมบท โดยท่านนั้นได้เข้ารับการอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดคลองศิลา โดยมีพระครูศรีนันทคุณ เจ้าคณะอำเภอฝาง-แม่อาข เป็นพระอุปัชฌาย์

หลังจากที่ได้อุปสมบทแล้ว ในพรรษาแรกท่านได้รักษาการแทนเจ้าอาวาสเนื่องจากเจ้าอาวาสองค์เดิมได้ลาสิกขาไป จนเมื่อท่านมีอายุพรรษาครบ 5 พรรษาทางคณะสงฆ์โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมก็ได้แต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดคลองศิลาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ระหว่างที่ท่านยังเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดคลองศิลานั้นท่านก็ได้พยายามให้ชาวบ้านเข้ามาปฏิบัติธรรมในวัด และพยายามที่จะให้ชาวบ้านได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้มาใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง จากการสัมภาษณ์ท่านในเรื่องนี้ ท่านมองว่าปัจจุบันคนเราแม้จะรู้เรื่องธรรมะมากมาย แต่คนส่วนใหญ่ก็ไม่เข้าใจและขาดการนำไปใช้ได้จริง บางคนก็มองว่าเรื่องธรรมะเป็นเรื่องล้าสมัยไม่สามารถประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันได้ “ธรรมสามารถนำมา

ประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้ และได้ดีด้วย” ท่านได้ยืนยันเรื่องนี้ ดังนั้นแนวคิดของท่านจึงพยายามประยุกต์หลักธรรมให้นำมาใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้จริง เช่น มีการจัดปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ โดยมีผู้สูงอายุเข้ามาอนวัตรจำศีลและมีการแสดงธรรมที่สามารถประยุกต์ให้ชาวบ้านได้เข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ เช่น เรื่องของความสามัคคีโดยท่านยกตัวอย่างให้ชาวบ้านเห็นว่า เมื่อชาวบ้านแตกความสามัคคีกันบุคคลภายนอกสามารถเข้ามากระทำอย่างใดก็ได้กับทรัพยากรของเรา ซึ่งในความเป็นจริงเราเป็นเจ้าของเราจะต้องเป็นผู้รักษาและจะต้องวางแผนเอาไว้ให้ลูกให้หลานในอนาคต

ด้านบทบาทของประธานกลุ่มอนุรักษ์เวียงดิ่ง ท่านจะเป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้เตือนสติกลุ่มในบางครั้งที่อาจจะหลงผิดได้ หรือบางครั้งสมาชิกเกิดความขัดแย้งกันเองระหว่างการทำงานหรือมีความขัดแย้งทางด้านความคิด ท่านได้ยกตัวอย่างในเรื่องนี้ให้ฟังอย่างเป็นรูปธรรมว่า มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ชาวบ้านภายในกลุ่ม เกิดความขัดแย้งกับนายทุนสวนส้มที่ล้อมปิดถนนการจราจรของชาวบ้าน ซึ่งเป็นถนนจากหมู่บ้านไปสู่หัวไร่ปลายนาของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดความโกรธแค้นและรวมกลุ่มเพื่อที่จะบุกเข้าไปทำลายสวนส้มของนายทุน ท่านก็เป็นผู้ที่เข้าไปเตือนสติและห้ามปราบไม่ให้ทำอย่างนั้น

ส่วนแนวคิดที่เป็นหลักพุทธธรรมที่ท่านนำมาใช้ในการทำงานกับกลุ่มอนุรักษ์เวียงดิ่งผู้วิจัยพบว่าท่านได้ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการใช้หลักธรรมข้อนี้ท่านกล่าวว่า “เราต้องรู้เสียก่อนว่าอะไรมันคือปัญหาที่แท้จริง (ทุกข์) จากนั้นจึงไปหาตัวสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) อีก สาเหตุของปัญหาที่ต้องมีสาเหตุที่แท้จริงอีกด้วยเช่นกัน การรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงจะทำให้เราแก้ไขปัญหานั้นได้ถูกต้อง จากนั้นก็มาถึงการตั้งเป้าหมายว่าอยากให้ปัญหาที่มันเกิดขึ้นนั้นเป็นไปในทิศทางใด (นิโรธ) แล้วเราก็ดำเนินการไปตามนั้นเป็นขั้นเป็นตอน (มรรค)”

หลักธรรมที่ใช้ในการทำงาน และวิธีการที่นำมาปลูกฝังให้ชาวบ้าน ใช้ในการต่อสู้กับนายทุนนั้นใช้หลักการสันติธรรม และท่านยังใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผสมกับวิถีประเพณีในชุมชน เพื่อให้เกิดแนวทางใหม่ในการอนุรักษ์ เช่น การบวชป่า การทำผ้าป่าเพื่ออนุเคราะห์คนจน คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน และช่วยเหลือเด็กที่ขาดทุนทรัพย์ในการศึกษา เป็นต้น

2. นายสุทัต ลือชัย เลขากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

นายสุทัต ลือชัย อายุ 55 ปี เป็นแกนนำคนสำคัญ ที่มีส่วนในการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์เวียงคั้ง ตั้งแต่ต้น ลุงหนานเล่าให้ฟังว่า ตนเองเป็นคนบ้านสันทรายคลองน้อยโดยกำเนิด เมื่อจบ ป.6 ก็เข้ามาบวชเป็นสามเณรศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม จนกระทั่งอายุ 20 ปี ชาวบ้านในชุมชนและญาติพี่น้องเห็นว่า ตนเองพอที่จะบวชเป็นพระภิกษุได้ จึงจัดงานอุปสมบทให้หลังจากนั้นก็ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดสันทรายคลองน้อย เนื่องจากนั้นไม่มีใครที่อายุพรรษามากเท่ากับตนเอง จึงได้รับเป็นเจ้าอาวาสวัดสันทรายคลองน้อยสืบมาเรื่อย ๆ

ต่อมาตนเห็นว่าได้บวชเป็นภิกษุมานาน จึงได้ตัดสินใจลาสิกขาทั้งที่มีเสียงคัดค้านจากญาติโยมเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพื่อทำงานหาเงินตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ ซึ่งต่อมาก็ได้งานเป็นนักการภารโรงของโรงเรียนบ้านสันทรายคลองน้อย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ระหว่างที่ทำงานให้กับโรงเรียนนั้น ลุงหนานก็ได้มีโอกาสมาช่วยงานวัดและงานของชุมชนอยู่เป็นประจำ

การเข้ามาทำงานในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงคั้งนั้นลุงหนานเล่าให้ฟังว่า ตนเองไม่ได้ถูกชวนจากใครทั้งนั้น สาเหตุที่เข้ามาลุงหนานเล่าให้ฟังว่า “ใจอยากทำ โดยไม่มีใครเป็นคนมาชวนหรือมาบอกว่าจะต้องเป็นกลุ่มและเห็นป่าถูกทำลายลงทุกวัน” เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรในชุมชน ลุงหนานก็พยายามทำเรื่องนี้เป็นงานอดิเรกโดยเข้ามาช่วยงานกับเจ้าอาวาสวัดสันทรายคลองน้อย คือ พระอธิการเอนก จันทปญโญ ซึ่งเมื่อสมัยเป็นพระภิกษุก็เคยเป็นสหธรรมิกด้วยกัน ลุงหนาน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เมื่อสมัยที่มีการพัฒนาคอยธาตุ ในช่วงนั้นเป็นการบูรณะวัดร้างและป้องกันการทำลายป่าบนคอย การอนุรักษ์ป่าในครั้งนั้นใช้การเขียนป้ายติดตามต้นไม้ ซึ่งก็หาวัสดุอุปกรณ์เท่าที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้อัด สังกะสี และไม้ฝาโลง ซึ่งสามารถสร้างความเกรงกลัวต่อผู้ที่คิดตัดได้ในระดับหนึ่ง หลังจากนั้นก็เข้าร่วมกิจกรรมเรื่อยมา จนกระทั่งมีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงคั้ง “เหตุที่ตั้งชื่อว่าการอนุรักษ์ป่าเวียงคั้งนั้น เป็นเพราะว่าท่านพระอธิการเอนก จันทปญโญ ได้ค้นพบในประวัติของเมืองฝางว่ามีเมือง ๆ หนึ่งทางทิศตะวันออกของเมืองฝางคือป่าเวียงคั้งในปัจจุบัน และมีหลักฐานเป็นอิฐก่อสร้างบนคอยธาตุ สันนิฐานว่าเป็นวัดร้างเมื่อสมัยก่อน” ดังนั้นความหมายของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงคั้งก็คือเป็นกลุ่มที่อนุรักษ์สิ่งดั้งเดิม ทั้งวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

บทบาทในกลุ่มนั้น ลุงหนานถือว่าเป็นเลขาส่วนตัวของประธานกลุ่ม ช่วยงานทุกอย่าง ตั้งแต่เป็นคนขับรถพาท่านไปประชุมในที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นคนที่คอยเก็บข้อมูลเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับกลุ่ม งานข้อมูลนั้น ลุงหนานจะทำหน้าที่ในการเก็บรักษา เช่น การถ่ายรูป บันทึกการประชุมหรือ เป็นผู้ทำหนังสือเชิญหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วมประชุมแต่ทั้งนี้ลุงหนานเองก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องยากเพราะตนยังไม่มีทักษะในเรื่องนี้ แต่ก็มีความพยายามพัฒนาตนเองเสมอจนปัจจุบันก็สามารถทำหนังสือโต้ตอบกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้พอสมควร อย่างเช่น โครงการบ้านจุ่ม

เมืองเย็นซึ่งได้รับการสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ลุงหนานก็เป็นคนเขียนโครงการและเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมด้วยตัวเองหลังจากที่มีการหารือในกลุ่มเรียบร้อยแล้ว

เมื่อการทำงานในกลุ่มเริ่มมีความเข้มข้นขึ้น ปัญหาเริ่มทวีความรุนแรง สื่อมวลชนเข้ามาทำข่าวเป็นระยะ ทำให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ในช่วงนั้นฝ่ายตรงข้ามซึ่งเป็นนายทุนก็มีความพยายามตอบโต้โดยการหามวลชนให้กับตนเอง เช่น การเข้าไปสร้างศาลาประจำหมู่บ้านให้กับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านก็มีความขัดแย้งแตกเป็น 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน คือฝ่ายที่สนับสนุนนายทุน กับฝ่ายที่เห็นด้วยกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ทำให้กลุ่มที่ทำงานอนุรักษ์ถูกกดดันด้วยวิธีการต่าง ๆ จากฝ่ายตรงข้าม เช่น การถูกใส่ร้ายว่าเป็น NGO ที่รับเงินจากชาวต่างชาติจำนวนหลายล้านบาท ลุงหนานเองก็หนีไม่พ้น กับกระบวนการทำลายศรัทธาของตนภายในกลุ่มเช่นกัน นอกจากนี้ระบบโครงสร้างราชการที่ทำงานคือ โรงเรียนที่ทำอยู่ก็ไม่เอื้ออำนวยกับการทำงานลักษณะนี้ จึงตัดสินใจลาออกจากการเป็นนักการภารโรงของโรงเรียนบ้านสันทรายคลองน้อย โดยให้เหตุผลว่า “ผมทำงานนี้มานานและอายุก็แก่ลง ความคล่องตัวในการทำงานช้า และเมื่อมีงานในชุมชนก็ไม่สามารถมาได้ ทั้งที่เป็นงานที่ผมรัก มันเลยทำให้ผมไม่สบายใจ “ เมื่อลาออกลุงหนานก็เข้ามาช่วยงานได้อย่างเต็มตัว ซึ่งปัจจุบันก็ขยายการทำงานกับกลุ่มเยาวชน เนื่องจากเมื่อครั้งที่เป็นนักการภารโรงก็มีความสนิทสนมกับกลุ่มเด็ก ๆ เหล่านี้ และด้วยความที่เป็นคนมีความรู้เรื่อง ศิลปะ พื้นบ้านอยู่บ้างจึงสอนการฟ้อนดาบ การตีกลองสะบัดชัย สะล้อ ซอซึง เป็นต้น โดยเริ่มจากเพื่อนลูกชายเพียง 2-3 คนเท่านั้น ตอนนั้นก็มีส่วนร่วมในกลุ่มประมาณ 20 กว่าคน

ปัจจุบันลุงหนานเป็นที่รู้จักทั้งในกลุ่มและนอกชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องจากเข้าร่วมประชุมในเวทีต่าง ๆ และได้แสดงวิสัยทัศน์จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นนักต่อสู้คนหนึ่งที่อยู่เคียงข้างกับพระอริการเอนก จันทพลุโธ ประธานกลุ่ม โดยเฉพาะประเด็นสวนส้มที่มีผลกระทบต่อชุมชน “ถ้าเราไม่มีจิตใจมั่นคงปานนี้เราคงแตกไปนานแล้ว” เป็นประโยคแสดงถึงความเข้มแข็งทั้งภายในและภายนอกของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งได้เป็นอย่างดี

3. นายสว่าง แก้วใจดี แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง

นายสว่าง แก้วใจดี อายุ 42 ปี เป็นชาวบ้านสันทรายคลองน้อย ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่โดยกำเนิด นายสว่างหรือที่ชาวบ้านเรียกด้วยความคุ้นเคยว่าลุงสว่าง เมื่อครั้งอดีตมีฐานะทางครอบครัวยากจนเนื่องจากขาดที่ดินในการทำกิน การทำนาในแต่ละปีต้องเช่าที่นาเพื่อนบ้าน โดยมีการแบ่งผลประโยชน์ แล้วแต่จะตกลงกับเจ้าของนา ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพดิน ฟ้า อากาศ

ผลผลิตที่ได้ในแต่ละปี โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 150 กระบุง ต่อปี (กระบุงเป็นภาชนะที่ใช้ไม้ไผ่สาน สำหรับเก็บของหรือใส่ข้าว) แต่ถ้าหากว่าปีไหนที่ได้ผลผลิตน้อยก็จะมีภาระเพื่อขอลดส่วนแบ่งที่ตกลงกันได้

ปัจจุบันลุงหว่าง เป็นแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งคนหนึ่ง ที่มีส่วนในการตั้งกลุ่มตั้งแต่นั้นในเรื่องนี้ลุงหว่างเล่าให้ฟังว่า “ตัวเองเริ่มต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมตั้งแต่อายุ 8 ขวบ เมื่อเห็นเพื่อน ๆ ในชั้นเรียนถูกลูกผู้มีเงินรังแก ตัวเองจึงเข้าช่วยเหลือและไปทำทำยจนเกิดการชกต่อย แต่เมื่อโดนลงโทษตัวเองกลับโดนตีมากกว่าลูกผู้มีเงิน” ดังนั้นในปัจจุบันเมื่อมีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน ลุงหว่างจึงเข้าร่วมกลุ่มในการต่อสู้และผลักดันการเอาผิดเอาเปรียบของนายทุนสวนส้ม

ลุงหว่างเองก็เป็นคนหนึ่งที่เห็นความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในชุมชนก่อนเข้าร่วมกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ทั้งนี้เนื่องจาก ลุงหว่างเป็นแกนนำชุมชนที่ได้มีโอกาสเข้ามาสำรวจวัดร้างในป่าเวียงดั่งกับสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอฝาง เพื่อขึ้นทะเบียนและประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่พุ่มระหว่างที่เข้ามาสำรวจนั้น ลุงหว่างเองได้สังเกตเห็นสภาพป่าที่เสื่อมโทรมจากการบุกรุกของชาวบ้านเพื่อทำการเกษตรอย่างเด่นชัด (ตอนนั้นสถานการณ์การบุกรุกเพื่อทำสวนส้มยังไม่หนัก) แต่ก็ยังไม่มีการดำเนินการใด ๆ จากทางราชการ ด้วยความที่เป็นห่วงสภาพป่าจะหมดไป และด้วยความกังวลว่าในอนาคตจะไม่มีป่าให้ชุมชนได้พึ่งพาอย่างในอดีต ลุงหว่างจึงพยายามแสวงหาแนวร่วมที่มีทัศนคติอย่างเดียวกัน ประจวบกับตอนนั้นมีแกนนำสำคัญ ๆ ในชุมชนที่เข้ามาพัฒนาวัดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กลุ่มน้อยหนาน (ผู้ที่ผ่านการบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุมาก่อน) ในเบื้องต้นกลุ่มนี้ได้เข้ามาช่วยกิจการของวัดด้านต่าง ๆ เช่น พัฒนาวัด ให้อาหารพระสงฆ์และปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ นอกจากสนทนาเรื่องของการปฏิบัติธรรมแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่มีการพูดคุยกันในกลุ่มก็คือทรัพยากรธรรมชาติซึ่งในตอนนั้นพระอธิการเอนก เจ้าอาวาสวัดคลองศิลา ได้พยายามกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่าเพื่อให้ช่วยกันดูแล จนกระทั่งนำไปสู่เกิดการพูดคุยในเรื่องนี้อย่างจริงจัง จัง “เราอยู่นิ่งไม่ได้หรอก ถ้าเราอยู่นิ่งลูกหลานเราจะลำบาก เราจะบอกว่าช่างมันเถอะ ช่างมันเถอะไม่ได้หรอก เพราะทรัพยากรไม่อยู่อย่างเก่า เหมือนสมัยพ่อ แม่ของเรา” เป็นการบอกความตั้งใจของลุงหว่างในการเข้าร่วมกลุ่มอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน

บทบาทของลุงหว่างในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง แม้ว่าไม่ได้ถูกมอบหมายหรือแต่งตั้งจากประธานกลุ่มโดยตรง แต่ในกลุ่มก็รับรู้ตรงกันว่า เวลามีกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชนลุงหว่างจะเป็นผู้ประสานงาน ติดต่อกับกลุ่มต่าง ๆ “ตัวเองจะถนัดไปทางประสานงานและประชาสัมพันธ์มากกว่า เพราะชาวบ้านจะเชื่อใจและเข้าร่วมกิจกรรมได้ดี” ปัจจุบันเมื่อมีกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ลุงหว่างจะต้องเป็นผู้เดินสายประสานงานกับแกนนำในชุมชนต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละ

ครั้ง ด้วยความที่เป็นคนมีทักษะในการพูด เจรจา และมีความคล่องตัวในการประสานงานด้วยความรวดเร็ว จึงถือได้ว่าเป็นผู้ช่วยประธานกลุ่มอีกคนหนึ่งที่สามารถทำหน้าที่แทนประธานและเลขาธิการกลุ่มได้เมื่อทั้งสองท่านติดภารกิจอย่างอื่น

ปัจจุบันลุงหว่างได้ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายอยู่ในชุมชน ช่วยเหลือกิจการของวัดและของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมิเคยขาด ยามใดที่ต้องทำไร่นาก็จะไปตามปกติ นอกจากนี้ยังเป็นผู้หนึ่งที่คอยต้อนรับแขกผู้มาเยือนจากต่างถิ่นที่เข้ามาศึกษาดูงานและเป็นผู้ให้ข้อมูลกับคณะนั้นและนำหน่วยงานราชการเข้าไปดูผืนป่า ในกรณีที่ทางราชการต้องการเข้าไปพิสูจน์ขอบเขตของป่าเวียงดั่งเป็นต้น สิ่งหนึ่งที่ลุงหว่างได้ฝากข้อคิดซึ่งเป็นบทสะท้อนการดำเนินชีวิตในช่วงที่เหลื่ออยู่ของลุงหว่างและเป็นการใช้ชีวิตเรียบง่ายว่า “ทำอย่างไร? ไม่ให้เป็นหนี้ดีที่สุด”

4. นายบุญรัตน์ บุญชาญ คณะกรรมการกลุ่มบ้านท่าสะแล

นายบุญรัตน์ บุญชาญ เป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอยู่บ้านท่าสะแลเมื่ออายุ 21 ปี เนื่องจากได้แต่งงานกับสาวชาวบ้านแห่งนี้ อยู่มาจนกระทั่งปัจจุบันอายุ 51 ปี นายบุญรัตน์ หรือที่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า พ่อหลวงรัตน์ เนื่องจากเคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านท่าสะแล มาหลายสมัย ด้วยความที่เป็นคนพูดจาฉะฉาน และเป็นคนมีความรู้พอสมควร ดังนั้นการพูดจาจึงมีเหตุผลทำให้ชาวบ้านแห่งนี้เคารพนับถือและยกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านหลายปี พ่อหลวงรัตน์ปัจจุบันมีอาชีพทำนาและเก็บของป่าขายตามฤดูที่ป่าให้ผลผลิต เช่น เห็ดชนิดต่าง ๆ จะเก็บในเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน ซึ่งนำเห็ดไปขายได้ครั้ง 200 บาท เก็บใบตองดั่งแปรรูปทำเป็นแผง ในเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน เพื่อส่งขายให้กับโครงการหลวงที่อำเภอสะเมิง ในแผงละ 2 บาท ตกปีละ 20,000 บาท ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับพ่อหลวงรัตน์เป็นอย่างดี ดังนั้นความผูกพันระหว่างพ่อหลวงรัตน์กับป่าเวียงดั่งจึงเป็นความผูกพันในลักษณะเป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจและทางใจ โดยเมื่อครั้งอดีตพ่อหลวงรัตน์ ก็เคยหลงคิดโดยคิดว่าทรัพยากรในป่าแห่งนี้ไม่มีวันหมดแน่นอน ดังนั้นจึงใช้ทรัพยากรจากป่าโดยไม่เคยคิดที่รักษา “ธรรมชาติบ้านนอกมีปิ่นแก้วก็ออกไปยิงนกหนูนอกจากนั้นยังรับจ้างลากไม้ในป่าออกมาขายอีกด้วย”

จนกระทั่งได้รู้จักกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งโดยการเข้าร่วมประชุมและร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งในฐานะของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งในตอนนั้นผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการกลุ่ม “ตอนนั้นคิดว่า ถ้าเราไม่หยุดป่าเราจะหมดแน่ ประกอบกับกลุ่มเวียงดั่งก็มีการอนุรักษ์จึงหยุดและเข้ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง”

ปัจจุบันพ่อหลวงรัตน์ ถือว่าเป็นแกนนำคนสำคัญของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งซึ่งเป็นแกนนำบ้านท่าสะแล หมู่บ้านแห่งนี้ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่าเวียงดิ่งมากที่สุด ดังนั้นพ่อหลวงจึงเป็นผู้หนึ่งที่เฝ้าสังเกตและดูแลป่าอย่างใกล้ชิดมากกว่าชุมชนอื่น ๆ ในละแวกนั้น เมื่อมีปัญหาอย่างไรอย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับป่า พ่อหลวงก็จะเข้าไปแจ้งให้คณะกรรมการหรือประธานกลุ่มได้รับทราบทันที นอกจากนี้ พ่อหลวงยังมีการรณรงค์ภายในชุมชนของตนเองโดยการประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวหมู่บ้านให้ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันแม้ว่าพ่อหลวง พ้นจากตำแหน่งผู้นำหมู่บ้านอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม แต่ตัวท่านยังเป็นกำลังหลักในการทำงานเรื่องนี้ โดยได้ร่วมกับชาวบ้านตั้งกลุ่มดูแลเรื่องไฟป่าโดยเฉพาะ แม้กระทั่งงบประมาณพัฒนาหมู่บ้านที่มาจากหน่วยงานรัฐบาลท่านก็นำงบเหล่านั้นมาทำเป็นแนวกันไฟร่วมกับชาวบ้าน“ธรรมชาติป่าบ้านเราแต่ละปีมันจะต้องไหม้ แต่ไม่ได้ไหม้รุนแรงเหมือนอเมริกา ที่ป่าไม่มีการสะสมซากไม้หลายปี” เป็นการสะท้อนความเข้าใจธรรมชาติป่าเวียงดิ่งได้ชัดเจน ดังนั้นเรื่องไฟป่าในมุมมองของชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องธรรมชาติที่จะต้องเกิดกับป่าทุกปี แต่ทั้งนี้ชาวบ้านก็หาวิธีการที่จะทำให้ไฟป่าไม่ให้ลุกลามมาในบ้านที่มีผู้คนอาศัยอยู่ และป้องกันการไหม้ในเขตต้นน้ำ นอกจากนี้การเก็บใบตองตึงมาพับเป็นแผ่นเพื่อส่งขายให้กับโครงการหลวงก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ลดความรุนแรงของไฟป่าได้เป็นอย่างดี “พูดถึงใบตองตึงแต่ละต้นนี้ มันผลิตเงินให้เราต้นละหลายบาท โดยที่เราไม่ต้องไปลงทุนอะไร” พ่อหลวงพูดถึงใบตองตึง ในป่าเวียงดิ่งด้วยความภาคภูมิใจในทรัพยากรที่มีอยู่

การเก็บใบตองตึงในป่าเวียงดิ่งนั้นชาวบ้านจักเก็บใบที่หล่นลงมาจากต้นเท่านั้น แต่มีชาวบ้านต่างถิ่นที่เข้ามาเก็บใบตองตึง โดยการสอยใบที่ยังไม่ร่วง ซึ่งเป็นใบสด ๆ ที่อยู่บนต้นในกรณีนี้ทางกลุ่มก็ทำหนังสือไปถึงผู้ใหญ่บ้านในท้องถิ่นนั้น ขอร้องให้หยุดการกระทำดังกล่าว เพราะการเก็บใบตองตึงลักษณะนี้จะทำให้ใบตองตึงหมดเร็วและผิดธรรมชาติ การเก็บที่ถูกต้องจะต้องเก็บจากใบที่ร่วง โดยธรรมชาติเท่านั้นนอกจากการใช้ทรัพยากรในชุมชนด้วยความระมัดระวังแล้ว ชาวบ้านในละแวกนี้ยังใช้ทรัพยากรในป่าด้วยความเคารพ “ต้นไม้ทุกต้นจะต้องมีปีเวลาที่เราไปป่าจะต้องไปใส่เจ้าที่ก่อนกินข้าว เรื่องนี้ยังยึดถือกันอยู่ครับ” เป็นการแสดงถึงความเคารพในป่าซึ่งเชื่อมีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติหรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองป่าอยู่ตลอดเวลาจะทำอะไรกับป่าก็ต้องไม่ใช้การกระทำเพื่อลบหลู่ หรือดูหมิ่นเจ้าที่ซึ่งอาจจะนำความหายนะมาสู่ตนและครอบครัวได้

ระยะเวลา 10 ปีที่พ่อหลวง เข้ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง เป็นบทพิสูจน์ที่ได้เป็นอย่างดีว่า ท่านได้เอาใจใส่ และเอาจริงเอาจังกับการอนุรักษ์และรักษาป่าผืนนี้อย่างจริงจัง “ผมจะทำงานกับท่านอาจารย์จนกว่าจะหมดลมหายใจ” เป็นประโยคที่ถ่ายทอดที่พ่อหลวงพูดไว้ก่อนยุติการสัมภาษณ์

3.4 การสื่อสารและการประสานงาน

การสื่อสารเป็นเครื่องมือหนึ่งในการติดต่อประสานงานระหว่างสมาชิกในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกมีความเข้าใจที่ตรงกัน มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน นอกจากการสื่อสารยังช่วยให้สมาชิกในกลุ่มมีการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่อสมาชิก ระหว่างสมาชิกต่อประธานกลุ่ม ระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งกับบุคคลภายนอก อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเปรียบเสมือนหัวใจของกลุ่มเลยทีเดียวในการสร้างกลุ่มให้มีความเข้มแข็งและมีชีวิตที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา จากการศึกษาพบว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมีการสื่อสารโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เป็นทุนของกลุ่ม เช่น สื่อบุคคล เป็นสื่อชนิดหนึ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ใช้ตั้งแต่ต้นระหว่างการก่อตั้งกลุ่มจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากสื่อบุคคล เป็นสื่อสารที่สามารถเข้าถึงสมาชิกในกลุ่มได้อย่างทั่วถึง และสามารถสื่อสารได้เข้าใจถูกต้องตรงที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าสื่อบุคคล เป็นสื่อชนิดเดียวที่สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดมากกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ เช่น ในการดำเนินกิจกรรมหรือการประชุมแต่ละครั้งนั้นกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งจะให้แกนนำกลุ่มเข้าไปประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ โดยตรง สื่อบุคคลของกลุ่ม เช่น พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน มัคคนายกวัด แกนนำคนสำคัญที่มีแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตในชุมชน ซึ่งสื่อบุคคลเหล่านี้สามารถชักจูง สร้างการมีส่วนร่วมสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี จากสัมภาษณ์นายสว่าง แก้วใจดี ผู้ประสานงานกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง บอกว่า “ตนเองจะเป็นผู้ประสานงานเสียเป็นส่วนใหญ่โดยมีการใช้โทรศัพท์ที่น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากการใช้โทรศัพท์ที่หลายครั้งพบว่าจะสื่อสารกันไม่ค่อยรู้เรื่อง และอีกอย่างแกนนำในชุมชนหลายคนก็ยังไม่ค่อยมีโทรศัพท์ที่ใช้” การเข้าไปพูดคุยโดยตรงทำให้ผู้ประสานงานและสมาชิกในกลุ่มสามารถซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ทันที นอกจากนี้ยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและแกนนำได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

3.5 กระบวนการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่าระเบียบแบบแผนการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งในการขับเคลื่อนงานเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของชาวบ้านในการใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวบ้านในชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมีแบบแผนขั้นตอนการทำงานดังนี้

1. สร้างการรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชุมชนต่าง ๆ และประชาชนทั่วไป โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าว, วิทยุชุมชน, การบอกกล่าวปากต่อปาก, การใช้เวที

ประชุมประจำเดือนหรือประชุมในโอกาสต่าง, ในงานประเพณีในชุมชน เช่น งานศพ, งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น การสร้างการรับรู้กับปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความตระหนักและรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การคิดแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

2. เวทีวิเคราะห์ปัญหาหรือประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในกระบวนการนี้ชาวบ้านจะมีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนและหาทางออกกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยฟังความคิดเห็นจากกลุ่มต่าง ๆ ทั้งผู้ที่ได้รับประโยชน์และผู้สูญเสียประโยชน์ เพื่อหาทางออกกับปัญหาที่ทุกฝ่ายต่างก็อยู่ได้ โดยไม่เดือดร้อน ในการประชุมแต่ละครั้งชาวบ้านจะใช้สถานที่วัด ซึ่งก็มีทั้งหน่วยงานของรัฐ เช่น เขียวเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ปลัดอำเภอ, และชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้ทุกฝ่ายรับรู้ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน

3. ลงมือทำตามแผนงานที่วางไว้ เมื่อมีเวทีการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ชาวบ้านก็จะทำกิจกรรมตามแผนที่กลุ่มกำหนดไว้ ในกิจกรรมนี้ชาวบ้านระดมทุน แรงงานจากกลุ่มเพื่อใช้ในการทำกิจกรรม เช่น การออกไปกำหนดขอบเขตพื้นที่ของป่าอนุรักษ์ ทำป้ายรณรงค์ ปรับพื้นที่พัฒนาหนองน้ำสาธารณะ เป็นต้น เมื่อครั้งอดีตการทำกิจกรรมแต่ละครั้งยังไม่มีหน่วยงานองค์กรใด ๆ เข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่ม กลุ่มจะต้องระดมทุนเพื่อใช้จ่ายในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ชาวบ้านแต่ละคนก็จะช่วยกันบริจาคเป็นเงิน หรือบางคนที่ไม่มีเงินมาร่วมบริจาคก็จะเข้ามาช่วยเป็นแรงงาน ซึ่งก็สามารถทำกิจกรรมแต่ละครั้งบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ในระยะหลังเมื่อเป็นที่รู้จักของคนภายนอกชุมชนมากขึ้น เนื่องจากสื่อมวลชนมีการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับนายทุนสวนส้ม ที่บางครั้งถึงกับต้องใช้กำลังมวลชนเข้าไปกดดัน และรื้อรั้วกันของนายทุน เมื่อนายทุนขยายพื้นที่สวนส้มโดยบุกรุกที่สาธารณะของชุมชน เมื่อข่าวแพร่สะพัดไปก็มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชน มีคณะรัฐบาลและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงาน เข้ามาวิจัยปัญหามากมาย แต่ขณะนี้ยังไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพียงแต่ระงับปัญหาเท่านั้น ซึ่งอาจมีการปะทุของปัญหาลึ้นมาอีกเมื่อใดก็ได้

4. สรุปการดำเนินกิจกรรมและวางแผนการดำเนินงานต่อไป ทุกครั้งที่มีการทำของกลุ่ม คณะกรรมการที่เป็นแกนนำแต่ละชุมชน หรือแต่ละกลุ่มจะต้องเข้ามาสรุปการทำกิจกรรม เพื่อสรุปผลการดำเนินงานและแลกเปลี่ยนให้เห็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการทำกิจกรรมที่ผ่านมา เพื่อแจ้งให้กับสมาชิกในกลุ่มได้ทราบกันอย่างทั่วถึง เช่น การใช้งบประมาณ ผลการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังวางแผนการทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาต่อไปในอนาคตอีกด้วย

ระเบียบแบบแผนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งนั้น เป็นการกำหนดวางแผนร่วมกันของคณะกรรมการ โดยก่อนที่จะทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น คณะกรรมการ

จะต้องมีการประชุมเพื่อวางแผนในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง โดยจะมีการวางบทบาทของคณะกรรมการแต่ละคน หลังจากนั้นก็นำข้อสรุปจากที่ประชุม แจ้งข่าวสารให้กับสมาชิกในแต่ละบ้านได้รับทราบ นอกจากนี้บุคคลที่อยู่ในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งแล้ว ยังมีนักพัฒนาเอกชนที่เข้ามาสนับสนุนงานของกลุ่ม มีส่วนสำคัญในการร่วมวางแผนงานแต่ละครั้ง เช่น ผู้ประสานงาน โครงการบ้านจุ่มเมืองเย็น จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่ได้มาจากกลุ่มสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น

3.6 ทุนและงบประมาณของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

การดำเนินกิจกรรมในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งในช่วงแรก มีเพียงสมาชิกประมาณ 20 กว่าคนเท่านั้น เวลาที่มีการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน สมาชิกในกลุ่มจะมีการระดมทุนในกลุ่มเป็นเบื้องต้น โดยเฉพาะประธานกลุ่ม ที่มีการนำงบประมาณส่วนตัวที่มีญาติโยมมาบริจาค หรือ ได้จากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เช่น งานบวช งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ประธานกลุ่มจะนำปัจจัยเหล่านี้มาร่วมทำกิจกรรม

ในระยะต่อมากลุ่มขยายพื้นที่การทำกิจกรรมกว้างขวางขึ้น มีจำนวนสมาชิกในกลุ่มจำนวนมากขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มจะต้องมีงบประมาณคอยสนับสนุนในการการทำกิจกรรม เช่น งบประมาณในการเลี้ยงอาหารผู้ที่เข้าร่วม งบประมาณในการซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น หรือ งบประมาณสำหรับการประสานงาน จัดทำเอกสาร เป็นต้น ปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่งมีการจัดสรร และระดมทุนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรของชุมชนดังนี้

1. การระดมทุนของสมาชิกในกลุ่ม ทุนที่มีการระดมทุนนั้นไม่ได้หมายถึงทุนที่เป็นเม็ดเงินเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงทรัพยากร เช่น การนำผักผลไม้จากสมาชิกกลุ่มเพื่อนำไปประกอบอาหารเลี้ยงผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนั้น นอกจากนี้ยังหมายถึงแรงงานที่สมาชิกในกลุ่มเข้ามาช่วยเหลือกันอีกด้วย วิธีการระดมทุนของสมาชิกในกลุ่มนั้น จะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวและจากการบอกต่อ ๆ กันไป ยังมีบางกรณีที่คณะกรรมการในกลุ่มไปขอความร่วมมือกับสมาชิกในกลุ่มเป็นราย ๆ ไป การระดมทุนจากสมาชิกมีกระบวนการและขั้นตอนดังนี้

1) เมื่อมีการสรุปประชุมของคณะกรรมการกลุ่ม ถึงกำหนดการจัดกิจกรรมที่ชัดเจนแล้ว คณะกรรมการกลุ่มก็มีการแบ่งงาน และวิเคราะห์ทรัพยากรที่ต้องใช้ ประมาณการว่ามีจำนวนคนที่จะไปร่วมกิจกรรมเท่าไร ให้ชัดเจน ตลอดถึงแหล่งทรัพยากรที่มีภายในชุมชน

2) ประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว เพื่อให้สมาชิกได้ทราบถึงการทำกิจกรรมและขอรับบริจาค สิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ในวันงาน โดยผู้ประกาศจะบอกรายละเอียดถึงสิ่งที่จำเป็นต้องใช้ในวันงาน โดยมีการประชาสัมพันธ์ทุกหมู่บ้านภายในกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีบางกรณีที่คณะกรรมการกลุ่มเข้าไปพบปะพูดคุยและขอความร่วมมือกับสมาชิกที่มีทรัพยากรเป็นการส่วนตัว เช่น ในกรณีที่จำเป็นต้องใช้รถเพื่อขนของหรือบรรทุกคนไปร่วมกิจกรรม คณะกรรมการก็จะเข้าไปพูดคุยและขอความร่วมมือกับผู้ที่มีรถ เพื่ออำนวยความสะดวกในวันงานดังกล่าว

3) รวบรวมสิ่งของที่ได้มา ในขั้นตอนนี้จะเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่มจะต้องรวบรวมสิ่งต่าง ๆ มาไว้ที่ส่วนกลาง ซึ่งใช้วัดคลองศิลาเป็นศูนย์ประสานงาน ในขั้นตอนนี้นอกจากจะรวบรวมสิ่งของต่าง ๆ แล้วคณะกรรมการยังมีการประเมิน เช็คของว่าได้เพียงพอต่อการทำกิจกรรมหรือไม่ ถ้าในกรณีที่สิ่งของที่ได้มาไม่เพียงพอต่อความต้องการ คณะกรรมการกลุ่มก็จะตัดสินใจนำเงินของกลุ่มไปซื้อสมทบเพิ่มเติม การนำงบประมาณของกลุ่มมาใช้จะนำมาใช้ในกรณีที่มีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น หรือไม่สามารถที่จะหามาได้ในท้องถิ่นของตน โดยในขั้นตอนของการรวบรวมสิ่งของนั้นส่วนใหญ่จะรวบรวมก่อนวันงาน 1 – 2 วัน เป็นอย่างน้อย

2. การระดมทุนจากนอกกลุ่ม การระดมทุนจากนอกกลุ่มนั้นหมายถึงกลุ่มอื่นนอกเหนือจากกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง หรืออาจจะหมายถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในกรณีที่เป็นการระดมทุนจากนอกกลุ่มนี้ คณะกรรมการจะทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรหรือโครงการขึ้นมาคร่าวๆ ประมาณ 1 – 2 หน้า ประกอบไปด้วย หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กำหนดการจัดกิจกรรม เป็นต้น ในขั้นนี้เมื่อมีการจัดทำโครงการที่เป็นเอกสารขึ้นมาแล้ว เลขานุการกลุ่มหรือตัวแทนของกลุ่มเข้าไปขอความร่วมมือจากองค์กรนั้น เช่น ขอโต๊ะ เก้าอี้ ขอวิทยากรบรรยายจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอฝาง ของงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการระดมทุนนอกกลุ่มนี้ มีการขอความร่วมมือ ขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเท่าที่มีความจำเป็นเท่านั้น

3. การจัดทำโครงการ แผนงาน กิจกรรมเป็นแผนงานระยะยาว เพื่อของการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ ในประเทศและต่างประเทศ ในขั้นตอนการจัดทำโครงการเพื่อรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ นั้น เป็นการระดมทุนที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อน นอกจากนี้เป็นเรื่องของงานวิชาการ งานเขียน ที่กลุ่มเองจะต้องมีทักษะในการจัดทำโครงการ ที่ผ่านมานั้นมีนักพัฒนา นักวิชาการเข้ามาให้การช่วยเหลือ เช่น การเข้ามาช่วยเหลือในการจัดทำโครงการเพื่อให้มีความชัดเจนและรัดกุมเพื่อแหล่งทุนจะได้ประเด็นข้อมูลที่ชัดเจน การเขียน โครงการในแง่ของวิชาการ เช่น ต้องมีการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม ต้องมีการจัดทำตัวชี้วัดโครงการ ตลอดถึงการจัดทำงบประมาณ เป็นต้น โครงการที่ผ่านมากลุ่มได้มีการจัดทำโดยได้รับการช่วยเหลือจาก

บุคคลภายนอก เช่น โครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเวียงดั่ง โดยได้รับการสนับสนุนจาก พัฒนาองค์กรชุมชน (พอช), โครงการรณถิ่นพญาเพื่อสุขภาพ ได้รับการสนับสนุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.), โครงการวิจัยศึกษาผลกระทบของการทำอุตสาหกรรมสวนส้ม ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) เป็นต้น

ตอนที่ 4 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

กระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และสามารถจัดการปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่า บุคคลหรือระดับกลุ่มก็ตามถ้าขาดการเรียนรู้แล้ว นั้นหมายถึงการที่คนหรือองค์กรนั้นขาดการเติบโตและเท่าทันกับสถานการณ์ภายนอก ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์หรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมหรือชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่สังคมเป็นสังคมแห่งเทคโนโลยีและข่าวสาร มีความรวดเร็ว เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและสะดวก ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ โดยมีเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้มากมายในปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เป็นต้น เหล่านี้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่เป็นสถานการณ์ภายนอก ส่วนเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ภายในชุมชนและภายในองค์กรเองนั้นคือ ตัวกิจกรรม งานประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้เข้ามาเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์อ้อม

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง พบว่ากระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มมี 2 ระดับ กล่าวคือ

4.1 กระบวนการเรียนรู้ระดับบุคคล

การเรียนรู้ในระดับบุคคล หรือในระดับสมาชิกของกลุ่มเอง พบว่า ทุกคนมีการแสวงหาความรู้ โดยวิธีการดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่พบว่า การฟังวิทยุสามารถช่วยให้คนได้รู้เท่าทันกับสถานการณ์ภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเมืองที่สมาชิกในกลุ่มสนใจติดตามสถานการณ์ผู้เข้าดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งนี้การติดตามข่าวสารข้อมูลทางการเมืองช่วยให้สมาชิกได้เข้าใจนโยบาย และแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือมาตรการช่วยเหลือช่วยบ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านมองว่าเรื่องการเมืองเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน การทำงานของกลุ่มโดยตรง เช่น การของบประมาณสนับสนุนการทำงานของกลุ่ม การแก้ไขปัญหาเกี่ยวสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ทั้งนี้ก็มีสมาชิกในกลุ่มบางคนที่มีแสวงหาความรู้ด้วยการเข้าไปพูดคุยและแลกเปลี่ยน

ความรู้กับผู้รู้โดยตรง เช่น นายสุชาติ คุณรักษา ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่งที่ออกไปเรียนในรูปแบบการเข้าถึงตัวคนที่มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เช่น การเข้าไปสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ นักปฏิบัติธรรม โดยจะมีการเข้าไปสนทนาถึงการใช้ชีวิต การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการทำงานอนุรักษ์ “ผมชอบแลกเปลี่ยนความคิดกับบุคคลที่มีความคิดแปลกไปจากคนอื่น มันช่วยให้ผมมีความสุขเมื่อได้รับรู้เรื่องที่เราไม่รู้” นอกจากนี้เป็นคนที่ชอบเข้าไปพูดคุยและแลกเปลี่ยนกับผู้รู้ (สื่อบุคคล) แล้วนายสุชาติ ยังถือว่าเป็นมือกล้องถ่ายรูปให้กับกลุ่มอีกด้วย เวลาที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมีการทำกิจกรรม นายสุชาติ เป็นคนถ่ายภาพเก็บไว้ให้กับกลุ่ม ซึ่งเป็นบทบาทที่เขาชอบ และมีความสุขกับงานที่ทำ นอกจากนี้เขาเป็นผู้เรียนรู้แล้ว นายสุชาติ เองก็ถือว่าเป็นสื่อที่ทำให้คนข้างนอกเข้ามาเรียนรู้กับตัวเขา ด้วยความที่เขาเป็นคนชอบแสวงหาความรู้ มีอัธยาศัยและปฏิสัมพันธ์ที่ดี รู้จักกับบุคคลภายนอกชุมชนเป็นอย่างดี จึงกล่าวได้ว่าเป็นทั้งนักพัฒนาและทั้งเป็นนักวิชาการ ดังนั้นจึงเป็นสื่อบุคคล ที่ถูกบุคคลภายนอกมาเรียนรู้ และติดตามสถานการณ์การทำกิจกรรมของกลุ่มผ่านนายสุชาติอีกด้วย

ดังนั้นการเรียนรู้ของสมาชิกในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ในการเรียนรู้ระดับบุคคลนั้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และเกิดขึ้นทุกวัน โดยส่วนใหญ่มีการเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชนที่ถ่ายทอดข่าวทางสถานีโทรทัศน์ หรือทางสถานีวิทยุ นอกจากนี้การติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นในสังคม ของสมาชิกกลุ่มก็เพื่อให้สมาชิกได้สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกคนอื่น ๆ ได้อย่างเท่าทัน เพื่อไม่ให้ตกข่าว การตกข่าวหมายถึงไม่เท่าทันกับข่าวสารที่เกิดขึ้นในแต่ละวันนอกจากนี้เมื่อมีการพูดคุยเรื่องนั้นก็ไม่สามารถพูดคุยกับเพื่อนได้

4.2 กระบวนการเรียนรู้ระดับกลุ่ม

กลุ่มทางสังคมจะมีความเข้มแข็งและสามารถทำหน้าที่ดำเนินตามเป้าหมายที่สมาชิกกลุ่มวางไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มจะต้องมีกระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มและเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ให้มีการแลกเปลี่ยนความคิด ทัศนคติร่วมกันอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นต้องมีการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้จริง ผ่านทักษะกระบวนการการเรียนรู้ของกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมีโครงสร้างใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มจำนวนมาก และมีความหลากหลายทางด้านความคิด การศึกษา เป็นต้น

การศึกษาของผู้วิจัยพบว่า กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง มีการประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้ง 6 หมู่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ทั้งนี้การประสานกลุ่มประกอบไปด้วยการประสานงานทางด้านข้อมูล ด้านทรัพยากร นอกจากนี้ยังพบว่าแต่ละกลุ่มมีชุดความรู้แตกต่างกัน

เช่น องค์ความรู้การจัดการป่า องค์ความรู้เรื่องการทำกิจกรรม องค์ความรู้ทางด้านพิธีกรรม การประสานองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีการรับรู้ข้อมูลร่วมกัน และรู้อย่างเท่าทัน กระบวนการไหลของข้อมูลข่าวสารนั้น เป็นการไหลสลับไปมาระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยมีการไหลจากข้างล่างขึ้นไปสู่ข้างบน การไหลจากข้างบนลงไปสู่ข้างล่าง ตัวอย่างการไหลของข้อมูลจากข้างล่างขึ้นสูงข้างบน เช่น เมื่อสมาชิกในกลุ่มที่ออกไปเลี้ยงวัว ในป่าเห็นการตัดไม้ หรือการบุกรุกป่าของชาวบ้านหรือนายทุนบริเวณป่าเวียงดั่งก็จะแจ้งให้กับประธานกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่มทราบทันที ซึ่งประธานกลุ่มก็จะนำข้อมูลเหล่านี้ไปดำเนินการเช่น ให้คณะกรรมการออกสำรวจป่าทันที หรือแจ้งให้กับเจ้าที่สำรวจได้เข้ามาดำเนินการกับผู้กระทำความผิด

4.3 รูปแบบ / ช่องทางการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้คือหัวใจของกลุ่มหรือสมาชิกในกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากการที่กลุ่มจะพัฒนาและมีความเข้มแข็งของสมาชิกในกลุ่ม ได้จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ มีบทเรียนที่จะนำไปจัดการองค์กรอย่างลงตัว และมีความยั่งยืน จากการศึกษาของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งพบว่ากระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มใช้การเรียนรู้จากการลงมือทำหรือจากการปฏิบัติจริงเป็นสิ่งสำคัญ โดยการทำกิจกรรมในแต่ละครั้งนั้นไม่ได้แยกออกจากวิถีชีวิตประจำวัน ทำให้มองเห็นว่า กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมีการทำกิจกรรมที่กลมกลืนและเป็นธรรมชาติกับชุมชนของตนเอง เช่น การทำกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การประชุมคณะกรรมการกลุ่มภายในวัด หรือการที่สมาชิกในกลุ่มออกไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควายในป่าแล้วกลับมาแจ้งข่าวการบุกรุกป่า เป็นต้น นอกจากนี้การออกไปเลี้ยงวัวควายในป่ายังถือว่าเป็นการสำรวจสภาพป่าอยู่เสมอ ทั้งนี้ถือว่าเป็นหน่วยที่ทราบความเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งกับป่าเวียงดั่ง กิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับวิถีของชาวบ้านนอกจากการเรียนรู้ที่สอดคล้องและไม่ขัดแย้งกับกิจวัตรของชาวบ้านแล้ว การเรียนรู้ในกลุ่มอาศัยประสบการณ์เดิมของชุมชนมาประยุกต์ใช้กับความรู้ในปัจจุบัน ดังจะเห็นว่ารูปแบบการอนุรักษ์และรักษาป่าของกลุ่มนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์บุกรุกป่า ณ จุดใดจุดหนึ่ง กลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่งก็จะใช้การบวชป่าและทำพิธีสาปแช่งต่อผู้บุกรุกนอกจากนี้กลุ่มยังใช้กระบวนการทางกฎหมายในการจัดการกับผู้บุกรุกป่าอีกด้วย นอกจากตัวองค์ความรู้ที่มีการประยุกต์ใช้จากความรู้เดิมและความรู้ใหม่แล้ว ยังพบว่าการเรียนรู้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยช่องทาง วิธีการ รูปแบบที่จะได้มาซึ่งความรู้ มีทั้งรูปแบบที่เกิดจากความตั้งใจและรูปแบบที่ไม่ได้ตั้งใจ ตัวอย่างรูปแบบการเรียนรู้ที่ตั้งใจให้เกิด ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบบ่อยก็คือการจัดเวทีประชุมเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์หรือเวทีรายงานความคืบหน้าการทำกิจกรรมของกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ

เช่น การเข้ามาคัมน้ำชา กาแฟ ในวัดทุกวันของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งจะมีการผลัดเปลี่ยนในกลุ่ม สมาชิกที่อยู่ใกล้วัด แต่ก็ยังมีแกนนำบางคนเข้ามาเป็นประจำทุกวันซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติของสมาชิกนั้น ชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และซักถามกันอย่างเป็นกันเอง โดยไม่มีใครเป็นผู้นำหรือผู้ตาม บรรยากาศการเรียนในรูปแบบนี้ สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น โดยไม่มีใครครอบงำใครและไม่มีประเด็นการเรียนรู้เหมือนการประชุมทั่วไป นอกจากนี้ยังก็ไม่มีเวลาจบที่แน่นอนนอกจากสมาชิกแต่ละคนรู้สึกว่าตนเองเข้าใจในสิ่งที่ตนเองสงสัยและทุกคนเห็นว่าหมดประเด็นที่คุยก็จะแยกย้ายไปทำงานของใครของมัน ช่องทางการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ของชาวบ้านมีความต่างจากการเรียนรู้ที่อยู่ในสถาบันการศึกษาอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาเป็นการเรียนรู้อันมีรูปแบบชัดเจน เนื้อหา และวิธีการที่ถูกออกแบบจากผู้ชำนาญการเจ้าของหลักสูตรแต่กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านเกิดจากการเรียนรู้โดยธรรมชาติ ในประเด็นที่กลุ่มสนใจ เป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวของชาวบ้านทั้งนั้นและส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน นอกจากรูปแบบช่องทางการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดงมีรูปแบบ ช่องทางการเรียนรู้อื่น ๆ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยการทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม กิจกรรมที่มีการทำร่วมกันส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าและฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม เช่น การบวชป่า ทำแนวกันไฟป่า พัฒนาออยชาชุดติดป่าเพื่อเตือนสติแก่ผู้ที่คิดจะทำลายตามต้นไม้ต่าง ๆ ในกลุ่มเยาวชนก็จะมีห้องเรียนธรรมชาติ เป็นต้น

2. การเรียนจากเวทีประชุมประจำเดือน ในการประชุมของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดงมีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งจะอยู่ในช่วงปลายเดือนของทุกเดือน โดยมีแกนนำเป็นผู้แจ้งให้ทราบในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ยังการประชุมในกรณีที่มีเรื่องด่วนที่จะต้องมีการหารือเพื่อแก้ไขปัญหาทันที ในการประชุมลักษณะนี้แล้วแต่เหตุการณ์ว่าจำเป็นมากน้อยแค่ไหน โดยประธานจะพิจารณาและเป็นผู้ตัดสินใจในการประชุมแต่ละครั้ง เช่น เมื่อเกิดปัญหาพื้นที่ป่าถูกบุกรุกหรือเจ้าของสวนสัมปดถนนเข้าออกที่นาของชาวบ้าน เป็นต้น ในเวทีการเรียนรู้ในลักษณะการประชุมนี้มีข้อจำกัดคือ มีเพียงคณะกรรมการกลุ่มเท่านั้น ที่เข้าร่วมประชุมได้สมาชิกคนอื่นไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้

3. ออกไปเรียนรู้กับกลุ่มอื่น ๆ ที่ผ่านมานอกจากการเรียนรู้ในกลุ่มของตนเองแล้วพบว่า คณะกรรมการบางคนก็ไปเรียนรู้แลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่น ๆ ที่ทำเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในชุมชนแต่การออกไปเรียนรู้ในลักษณะนี้ มีข้อจำกัดคือสามารถไปเรียนรู้ได้เพียงคณะกรรมการบางคนเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือบางครั้งกลุ่มอื่นก็เชิญมา

จำนวนจำกัด แต่ทั้งนี้ผู้ที่ออกไปศึกษาเรียนรู้ จะกลับมาเล่าให้สมาชิกในกลุ่มฟังเมื่อมีการประชุม หรือมีโอกาสได้เจอกันในชุมชน

4. การเรียนรู้ผ่านการทำวิจัย มีหน่วยงานจากภายนอกที่เข้าไปสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาของชุมชนคือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภา (สกว.) ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวิจัยตั้งแต่ การตั้งประเด็นปัญหาการวิจัยและลงมือทำด้วยตัวของชาวบ้านเอง ระหว่างนั้นก็มีการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์เป็นระยะ เพื่อให้เห็นบทเรียนจากการทำกิจกรรมว่าเกิดอะไรขึ้น เพราะเงื่อนไขปัจจัย ที่ประสบความสำเร็จและปัจจัยที่ทำให้ล้มเหลวทั้งนี้ เน้นให้ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันใน กลุ่มและเป้าหมาย ต่อมาคือต้องการให้ชาวบ้านเป็นผู้นำผลการวิจัยไปใช้มากกว่าการจัดทำเป็น เอกสารทางวิชาการ ดังนั้นการเรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมกับ องค์กรภายนอกโดยมีทีมพี่เลี้ยงเข้ามาสนับสนุนเป็นระยะ ๆ เป็นการสร้างการเรียนรู้ที่มีขั้นตอน และมีระบบมากกว่าการเรียนรู้แบบอื่น ๆ

4.4 กระบวนการย่อยความรู้

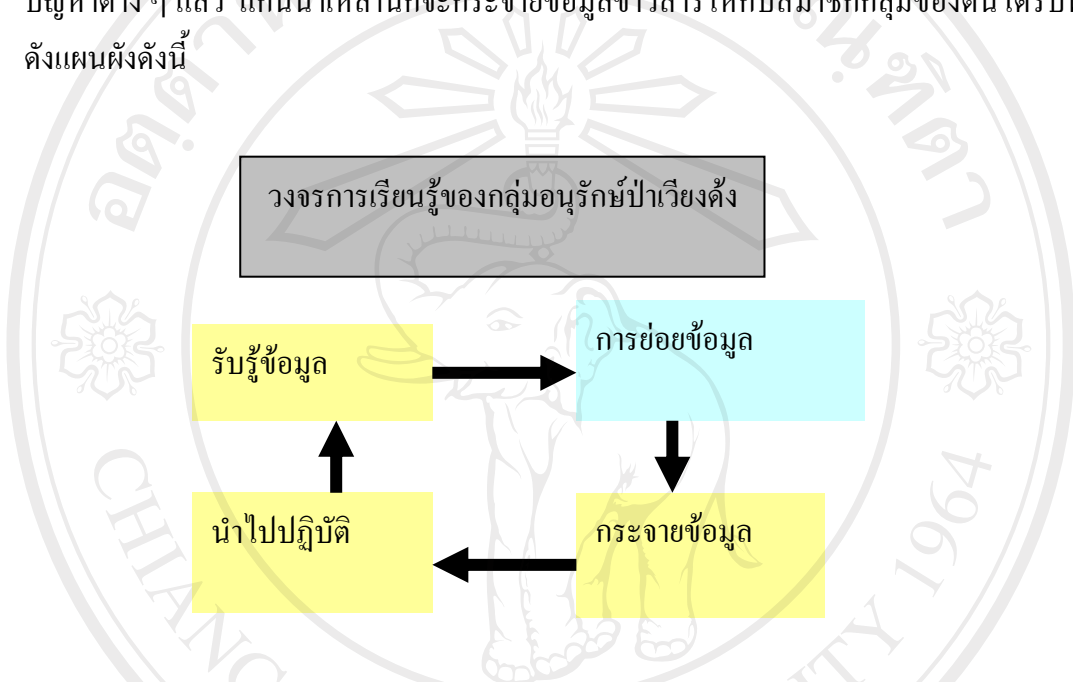
เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญในการเรียนรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความ สงบและความนิ่งหลังจากทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการย่อยความรู้ในระดับบุคคลหรือเป็นการย่อย ความรู้ในระดับกลุ่มก็ตาม ล้วนต้องอาศัยความสงบ ความนิ่งซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียนว่าการ ไตร่ตรอง การคิด พิจารณาส่งที่ได้ทำลงไปอย่างรอบคอบและมีสติสมบูรณ์ (วิจิกิจจา) เมื่อผ่านการ คิดพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วสิ่งที่ได้เป็นความรู้ ความจริง หรือเป็นความรู้ใหม่ แต่กระบวนการ ย่อยของค์ความรู้ก็ต้องอาศัยประสบการณ์การปฏิบัติและการทดลองทำจริงของชาวบ้านบวกกับ ความรู้เดิมประสบการณ์เดิมซึ่งเป็นทุนความรู้ ที่มีอยู่ในตัวของชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญใน กระบวนการย่อยของค์ความรู้ ทั้งนี้เพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ การศึกษา พบว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงคัง มีทุนทางสังคมที่เป็นองค์ความรู้เดิมในกลุ่ม เป็นภูมิปัญญาที่ชาวบ้าน ได้รับสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เช่น ความรู้ในการจัดการป่าด้วยความเชื่อในประเพณีชุมชน การอนุรักษ์และการจัดการป่าแบบเดิมนั้นชาวบ้านจะเชื่อว่าต้นไม้ทุกต้น สัตว์ทุกชนิดล้วนมี เจ้าของและมีผู้ดูแล ดังนั้นการจะตัดไม้หรือล่าสัตว์ก็ตามชาวบ้านจะต้องขอจากเจ้าที่และ ใช้ ทรัพยากรอย่างเคารพนับถือ ไม่ได้นำทรัพยากรเหล่านี้ไปใช้เพื่อการเอารัดเอาเปรียบหรือทำลาย ผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร เช่น เวลาที่จะทานข้าว ขณะที่อยู่ป่า ชาวบ้านก็จะต้องแบ่งข้าวให้เจ้าที่ เจ้าทาง ทานก่อนแล้วตนเองค่อยทาน นอกจากนี้

ระหว่างที่อยู่ในป่าชาวบ้านก็จะมีการสำรวจมาจา จะไม่พูดหยาบคายหรือด่าทอกัน ซึ่งการกระทำอย่างนี้ถือว่าเป็นการเคารพกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่า ข้อค้นพบประการต่อมาก็คือกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง เป็นกลุ่มที่มีกระบวนการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งความรู้ใหม่นั้นก็จำเป็นต่อกลุ่มอย่างยิ่งในการนำมาผนวกกับความรู้เดิม เพื่อให้ได้ความรู้ที่เหมาะสมสามารถนำมาใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้จริง เช่น การบวชป่าของกลุ่มได้เพิ่มมิติการอธิบายให้ความหมายใหม่ว่า ต้นไม้ทุกต้นหรือสถานที่ ที่ทำการบวชเรียบร้อยถือว่าเป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา ถ้าใครทำลายหรือยึดเอาเป็นพื้นที่ของตนก็จะถือว่าเป็นผู้ทำลายพระพุทธศาสนา ผู้นั้นจะต้องตกนรกและห้ามสวรรค์ห้ามนิพพาน เป็นต้น นอกจากนี้รูปแบบการบวชป่า มีการปรับให้เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของทุกฝ่าย นอกจากนี้ยังเป็นการประกาศให้ผู้คิดทำลายป่าได้หยุดการกระทำดังกล่าว ซึ่งพอแสดงให้เห็นกระบวนการย่อยความรู้ใหม่และความรู้เก่าจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้จริงในกลุ่มดังนี้

การเรียนรู้แท้ที่จริงคือการนำความรู้ใหม่ ความรู้เก่าบวกกับประสบการณ์เดิมของชุมชนมาบูรณาการ หรือย่อยความรู้ก่อนที่นำไปใช้ ซึ่งหลายครั้งการนำความรู้ไปใช้นั้น พบว่าไม่ใช่การนำความรู้ไปใช้ทันที เมื่อได้รับข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มีกระบวนการย่อยรู้นั้นให้เหมาะสมกับตนเอง เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่จะใช้ ก่อนที่นำมาปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าความรู้หรือข้อมูลที่ได้รับนั้นกลุ่มจะนำไปใช้ทุกครั้ง แต่กลุ่มมีกระบวนการคัดเลือกความรู้เมื่อนำมาพิจารณาและผ่านการไตร่ตรองที่ดีแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมก็จะตัดสินใจไม่นำรู้นั้นมาใช้ เช่น วิธีการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าของชาวบ้านในชุมชนแทนที่จะนำกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจมาจับกุมเมื่อมีผู้กระทำความผิด แต่กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ใช้การเจรจาหรือทำหนังสือไปถึงผู้ใหญ่บ้านของบุคคลนั้น ๆ ให้อยู่ดีการกระทำดังกล่าว รูปแบบการจัดการอย่างนี้ เนื่องจากกลุ่มพบว่า การนำกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจมาจับกุมผู้กระทำความผิดนั้น เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุและต้องเสียเวลา เสียทรัพยากรมากกว่าจะมีการตัดสินใจและซำร้ายไปกว่านั้นอาจจะกลายเป็นความขัดแย้งในระดับหมู่บ้านก็ได้ แต่ถ้าหากใช้วิธีการเจรจาและตกลงกันระหว่างผู้นำกับผู้นำชุมชนด้วยกัน โดยลักษณะขอร้องและทำความเข้าใจในความจำเป็นของเรื่องนั้น จะสร้างความเข้าใจร่วมกัน เห็นเป้าหมายร่วมกันในการอนุรักษ์ซึ่งรูปแบบการแก้ไขปัญหาแบบนี้แทนที่จะสร้างความขัดแย้งในกลุ่มชาวบ้าน กลับได้กลุ่มในการอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น

รูปแบบหนึ่งที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ใช้ในการย่อยความรู้ในกลุ่มก็คือ เวทีการประชุมในโอกาสต่าง ๆ ของกลุ่มซึ่งในเวทีลักษณะนี้พบว่า ชาวบ้านหรือสมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำประเด็นความรู้ต่าง ๆ มาวิพากษ์วิจารณ์ในรูปแบบที่เป็นธรรมชาติ และเป็นกันเอง เช่น เวทีลานน้ำชาแก้ไขปัญหาชุมชนทุกวันตอนเช้าที่วัดสันทรายคลองน้อย ซึ่งจะมี

แกนนำคนสำคัญมาเป็นประจำ ในเวทีนี้จะพูดคุยกันอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งแต่ละคนก็จะนำเรื่องราวที่ตนสนใจมาแลกเปลี่ยนกันภายในที่ประชุมและทุกคนในกลุ่มก็จะแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนกันจนกว่าจะมีข้อสรุป หรืออาจจะนำไปสู่การค้นหาเพื่อตอบข้อสงสัยก็ได้ เช่น เรื่องการเมืองการปกครอง สถานการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มนายทุนสวนส้ม แม้กระทั่งปัญหาต่าง ๆ ที่กลุ่มกำลังเผชิญอยู่ จะหาทางออกแก้ไขร่วมกันเมื่อมีการแลกเปลี่ยนและมีข้อเสนอซึ่งทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แล้ว แกนนำเหล่านี้ก็จะกระจายข้อมูลข่าวสารให้กับสมาชิกกลุ่มของตนได้รับทราบดังแผนผังดังนี้

กระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง เกิดจากการแสวงหาความรู้ ด้วยการเข้าไปพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ ประสบการณ์ในการทำงาน การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นได้ทุกวัน โดยส่วนใหญ่การเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ผ่านสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้การติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นในสังคมของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นตัวขับเคลื่อนให้สมาชิกรู้เท่าทันเหตุการณ์ข่าวสารที่เกิดขึ้นและสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกคนอื่น ๆ ได้อย่างเท่าเทียมกัน ภายในกลุ่มมีการประสานงานกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกด้วยกัน มีแลกเปลี่ยนหมุนเวียนข้อมูล ข่าวสาร ระหว่างสมาชิกด้วยกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และสมาชิกแต่ละกลุ่มมีชุดองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน เช่น องค์ความรู้เรื่องการจัดการป่า องค์ความรู้เรื่องการทำกิจกรรม องค์ความรู้ทางด้านพิธีกรรม เป็นต้น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมกันและมีความเข้าใจตรงกัน รู้เท่าทันเหตุการณ์ข่าวสารที่เกิดขึ้น กระบวนการไหลของข้อมูลข่าวสาร เป็นการไหลสลับไปมาระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยมีการไหลจากข้างล่างขึ้นไปสู่ข้างบน และการไหลจากข้างบนลงสู่ข้างล่าง กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ใช้

การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรม และประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้ โดยมีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม การละเล่นพื้นบ้าน คนตรี เป็นต้น ผนวกกับองค์ความรู้ที่เป็นสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรม เวทีประชุมประจำเดือน เป็นพื้นที่ในการย่อยองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกร่วมกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved